

**ΣΧΟΛΗ ΚΟΙΝΩΝΙΚΩΝ ΕΠΙΣΤΗΜΩΝ ΤΟΥ ΕΛΛΗΝΙΚΟΥ ΑΝΟΙΧΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΚΑΙ
ΣΧΟΛΗ ΔΙΟΙΚΗΣΗΣ ΤΟΥ ΠΑΝΕΠΙΣΤΗΜΙΟΥ ΛΕΥΚΩΣΙΑΣ**

ΤΜΗΜΑ ΤΡΑΠΕΖΙΚΗΣ, ΛΟΓΙΣΤΙΚΗΣ ΚΑΙ ΧΡΗΜΑΤΟΟΙΚΟΝΟΜΙΚΗΣ

ΔΙΠΛΩΜΑΤΙΚΗ ΕΡΓΑΣΙΑ

Η σημασία της Ελεγκτικής στο σύγχρονο οικονομικό περιβάλλον:

Είδη ελέγχων και τα στάδιά τους

ΛΙΑΜΠΟΤΗΣ ΣΤΑΥΡΟΣ

Επιβλέπων Καθηγητής: ΤΑΜΠΟΥΡΑΤΖΗ ΕΥΘΑΛΙΑ

ΑΘΗΝΑ

ΙΟΥΝΙΟΣ, 2019

Η παρούσα εργασία αποτελεί πνευματική ιδιοκτησία του φοιτητή («συγγραφέας/δημιουργός») που την εκπόνησε. Στο πλαίσιο της πολιτικής ανοικτής πρόσβασης ο συγγραφέας/δημιουργός εκχωρεί στο ΕΑΠ, μη αποκλειστική άδεια χρήσης του δικαιώματος αναπαραγωγής, προσαρμογής, δημόσιου δανεισμού, παρουσίασης στο κοινό και ψηφιακής διάχυσής τους διεθνώς, σε ηλεκτρονική μορφή και σε οποιοδήποτε μέσο, για διδακτικούς και ερευνητικούς σκοπούς, άνευ ανταλλάγματος και για όλο το χρόνο διάρκειας των δικαιωμάτων πνευματικής ιδιοκτησίας. Η ανοικτή πρόσβαση στο πλήρες κείμενο για μελέτη και ανάγνωση δεν σημαίνει καθ' οιονδήποτε τρόπο παραχώρηση δικαιωμάτων διανοητικής ιδιοκτησίας του συγγραφέα/δημιουργού ούτε επιτρέπει την αναπαραγωγή, αναδημοσίευση, αντιγραφή, αποθήκευση, πώληση, εμπορική χρήση, μετάδοση, διανομή, έκδοση, εκτέλεση, «μεταφόρτωση» (downloading), «ανάρτηση» (uploading), μετάφραση, τροποποίηση με οποιονδήποτε τρόπο, τμηματικά ή περιληπτικά της εργασίας, χωρίς τη ρητή προηγούμενη έγγραφη συναίνεση του συγγραφέα/δημιουργού. Ο συγγραφέας/δημιουργός διατηρεί το σύνολο των ηθικών και περιουσιακών του δικαιωμάτων.

Περίληψη

Η ελεγκτική επιστήμη μέσω του ελέγχου που πραγματοποιείται στις οικονομικές μονάδες υποδηλώνει την εγκυρότητα, την καλή λειτουργία και την ορθή τήρηση των λογιστικών κανόνων από τις επιχειρήσεις.

Στην παρούσα εργασία παρουσιάζονται οι βασικές έννοιες της ελεγκτικής, των ορκωτών ελεγκτών και του εξωτερικού ελέγχου. Πιο συγκεκριμένα στην 1η ενότητα πραγματοποιείται μια σύντομη ιστορική αναδρομή της ελεγκτικής καθώς και οριοθετείται η έννοια της ελεγκτικής. Συνεχίζοντας στην 2η ενότητα, αναφέρονται τα διάφορα είδη ελέγχου που υπάρχουν και ο σκοπός του κάθε ενός. Η 3η ενότητα ασχολείται συγκεκριμένα με την έννοια του εξωτερικού ελέγχου των επιχειρήσεων και τις προϋποθέσεις που ορίζει ο νόμος περί υποχρεωτικού ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων. Στην 4η ενότητα πραγματοποιείται αναφορά και ανάλυση των βασικών σημείων των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου. Στην 5η ενότητα παρουσιάζονται τα στάδια ελέγχου που πραγματοποιούν οι εξωτερικοί ελεγκτές μέχρι να ολοκληρώσουν την εργασία τους και να εκφράσουν γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων. Συνεχίζοντας στην 6η ενότητα, πραγματοποιείται ανάλυση του ελεγκτικού κινδύνου που υφίσταται από τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων. Στην 7η ενότητα αναλύεται η έννοια της ανεξαρτησίας των ορκωτών ελεγκτών και πραγματοποιείται βιβλιογραφική ανασκόπηση σχετικά με την ανεξαρτησία των ελεγκτών. Στην 8η ενότητα πραγματοποιείται ανασκόπηση της βιβλιογραφίας σχετικά την συσχέτιση των εξωτερικών ελεγκτών και της εταιρικής απάτης κάνοντας αναφορά και σε συγκεκριμένα φαινόμενα απάτης που έχουν αποκαλυφθεί σε πολλές μεγάλες πολυεθνικές εταιρείες. Στην 9η ενότητα πραγματοποιήθηκε λήφθηκε δείγμα εταιρειών που εμφάνισαν φαινόμενα απάτης και πραγματοποιήθηκε στατιστική ανάλυση με τα κονδύλια των οικονομικών καταστάσεων που επηρεάστηκαν. Τέλος η ενότητα 10, αναφέρει τα συμπεράσματα που προέκυψαν από αυτή την εργασία και δίνει έμφαση στην σημασία της ελεγκτικής και του ελεγκτικού επαγγέλματος καθώς και την ανάγκη για εξειδίκευση του ελέγχου με σκοπό την εξασφάλιση της ορθής και νόμιμης λειτουργίας των οικονομικών οργανισμών.

Abstract

Auditing that carried out in the economic entities implies the validity, proper operational activities and proper observance of accounting rules of the businesses.

This paper presents the main concepts of auditing, statutory auditors and external audit. More specifically, in Section 1 there is a brief historic review of the audit as well as the basic concepts of audit. The different types of control and the purpose of each one are mentioned in Section 2. The third module deals specifically with the concept of external control in companies and the criteria which applied by the law on statutory audits of financial statements. The Section 4 analyzes the basic points of International Auditing Standards. The fifth section presents the audit steps that external auditors have to perform until completion of their work and expression of their opinion on the financial statements. Continuing in Section 6, an analysis of the audit risk arising from the audit of the financial statements is performed. Section 7 analyzes the concept of independent auditors and provides a bibliographic review on the independence of auditors. In Section 8, the relationship between external auditors and corporate fraud is analyzed, referring also to specific fraud cases that have been revealed in many large multinational companies. In 9th section there was a sampling of companies which had fraud in their financial statements and an statistical analysis was made of what accounts were affected. Finally, the 10th section presents the conclusions that have resulted from this paper and emphasizes the importance of the audit and the audit profession as well as the need for specialization of the audit in order to ensure the proper and legal operations of the entities.

Περιεχόμενα

1. Εισαγωγή στην Ελεγκτική.....	1
1.1 Ιστορική αναδρομή της Ελεγκτικής.....	1
1.2 Ορισμός Ελέγχου και εννοιολογικό πλαίσιο.....	2
2. Είδη ελέγχου	5
2.1 Προληπτικοί και Κατασταλτικοί Έλεγχοι.....	5
2.2 Ειδικοί και Γενικοί έλεγχοι	5
2.3 Μόνιμοι, Τακτικοί και Έκτακτοι Έλεγχοι	5
2.4 Κάθετοι και Οριζόντιοι Έλεγχοι.....	6
2.5 Χρηματοοικονομικός και λειτουργικός έλεγχος	7
2.6 Έλεγχος αποδοτικότητας.....	7
2.7 Έλεγχος συμμόρφωσης	7
2.8 Εξωτερικός και εσωτερικός έλεγχος	7
3. Εξωτερικός έλεγχος.....	7
3.1 Τακτικός εξωτερικός έλεγχος	8
3.1.1 Προϋποθέσεις τακτικού εξωτερικού ελέγχου	9
3.1.2 Έκτακτος εξωτερικός έλεγχος	10
4. Ελεγκτικά Πρότυπα	11
4.1 Γενικά	11
4.2 Δομή προτύπων	12
4.3 Σχεδιασμός Ελέγχου.....	13
4.3.1 Στάδια σχεδιασμού	13
4.3.2 Τεκμηρίωση.....	14
4.4 Ελεγκτικά τεκμήρια	14
4.4.1 Καταλληλότητα και επάρκεια των ελεγκτικών τεκμηρίων.....	15
4.4.2 Πηγές ελεγκτικών τεκμηρίων.....	15

4.4.3 Ελεγκτικές διαδικασίες	16
4.4.4 Διαμόρφωση γνώμης επί των Χρηματοοικονομικών Καταστάσεων.....	17
5. Στάδια ελέγχου.....	18
5.1 Γενικά	18
5.2 Προκαταρκτική εργασία.....	19
5.3 Μελέτη του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης οντότητας	20
5.4 Αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου	21
5.5 Κατάρτιση προγράμματος ελέγχου τεκμηρίωσης	22
5.6 Έλεγχος τεκμηρίωσης συναλλαγών	24
5.7 Έλεγχος τεκμηρίωσης υπολοίπων λογαριασμών	24
5.8 Έκφραση γνώμης επί των οικονομικών καταστάσεων	26
6. Ελεγκτικός κίνδυνος	26
6.1 Ορισμός	26
6.2 Τύποι ελεγκτικού κινδύνου.....	26
6.3 Μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου (accountancy-greece.gr)	27
7. Ανεξαρτησία ελεγκτή	28
7.1 Γενικά	28
7.2 Τα κίνητρα των ελεγκτών.....	28
7.3 Διάρκεια διορισμού ορκωτών ελεγκτών	29
7.4 Απασχόληση από ελεγχόμενες οντότητες πρώην ορκωτών ελεγκτών	33
7.5 Απασχόληση από ελεγκτικές εταιρείες πρώην εργαζομένων στις ελεγχόμενες οντότητες	33
8. Εξωτερικοί ελεγκτές και εταιρική απάτη	34
8.1 Ανασκόπηση βιβλιογραφίας και άρθρων σχετικά με την συσχέτιση των εξωτερικών ελεγκτών και της εταιρικής απάτης.....	34
8.2 Υποχρεώσεις των εξωτερικών ελεγκτών σε σχέση με την εταιρική διαφθορά.....	36
9. Μελέτες περιπτώσεων εταιρικών σκανδάλων	41

9.1 Μεθοδολογία Έρευνας και ερευνητικά αποτελέσματα	42
9.2.1 Παραδείγματα απάτης σε εταιρείες	47
α. «CBI Holding Company», (Λουμώτης, 2009)	47
β. «Capital Bank Corporation», (Λουμώτης, 2009)	49
γ. «Enron», (Λουμώτης, 2009)	50
10. Συμπεράσματα	52
Βιβλιογραφία	51

1. Εισαγωγή στην Ελεγκτική

1.1 Ιστορική αναδρομή της Ελεγκτικής

Ο έλεγχος των εταιρειών είχε καταστεί αναγκαίος από πολύ παλιά, ωστόσο, αυτός άρχισε να εφαρμόζεται στις επιχειρήσεις κατά τις τελευταίες δεκαετίες. Σύμφωνα με τον Φλιτούρη (2007), η ανάγκη για λογιστική παρακολούθηση των συναλλαγών αλλά και ο έλεγχος μεταξύ των συμβαλλόμενων μερών ήταν απόρροια των απαιτήσεων και υποχρεώσεων που προέκυψαν από την ανταλλαγή των αγαθών και υπηρεσιών καθώς και από την ανάγκη για αξιοπιστία των στοιχείων που προκύπτουν από τις συναλλαγές αυτές.

Λαμβάνοντας υπόψιν διάφορα ευρήματα συμπεραίνει κανείς ότι οι πρώτες λογιστικές εγγραφές αποτυπώνονταν με σύμβολα και γραμμές σε πλάκες ή ξύλα. Από την νεολιθική εποχή ανακαλύφθηκε ότι οι λογαριασμοί που χρησιμοποιούσαν για την αποτύπωση των λογιστικών εγγραφών βασιζόνταν πάνω σε κάποιους λογιστικούς κανόνες.

Με το πέρασ των χρόνων, οι ανάγκες αυξάνονταν λόγω και της ανάπτυξης του εμπορίου, με αποτέλεσμα να πρέπει να υπάρχει ένα κοινό σύστημα επικοινωνίας όπου θα είναι κατανοητό από όλους, είτε μιλούν την ίδια γλώσσα είτε διαφορετική. Οπότε σκέφτηκαν τη χρησιμοποίηση των γραπτών συμβόλων όπου θα παρίσταναν αριθμούς και λοιπές πληροφορίες. Αργότερα, με την ανακάλυψη του αλφαβήτου το σύστημα των λογαριασμών με σχέδια εξελίχθηκε (Παπαδάτου, 2005).

Στην αρχαία Αθήνα, υπήρχε σύστημα ελέγχου των δημόσιων οικονομικών της πόλης. Στην περίοδο που έζησε ο Περικλής, κάθε εργολάβος ήταν υποχρεωμένος να καταγράφει τα έσοδα και τα έξοδα επάνω στις λίθους της οικοδομής. Στα επόμενα χρόνια κάθε εταιρεία ήταν υποχρεωμένη να δημοσιεύει τους οικονομικούς της λογαριασμούς. Η συγκεκριμένη πρακτική επεκτάθηκε και στις υπόλοιπες πόλεις της Ελλάδας.

Στην Αγγλία η καθιέρωση του ελέγχου εντοπίζεται το 1285, όπου οι ελεγκτές πραγματοποιούσαν ελέγχους στα δημόσια οικονομικά (Παπαδάτου, 2005). Με την ανάπτυξη της βιομηχανίας στην Αγγλία και την εμφάνιση κερδοσκοπίας οδήγησε στην

ανάπτυξη του λογιστικού ελέγχου και την εμφάνιση των ορκωτών ελεγκτών. Το 1862 ο θεσμός του ελέγχου μεταδόθηκε και στις υπόλοιπες χώρες.

Το 1955 συστήθηκε στην Ελλάδα το Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών (ΣΟΛ) με τη βοήθεια Άγγλων ορκωτών ελεγκτών. Αργότερα, το 1992 δόθηκε η δυνατότητα για ίδρυση ανώνυμων ελεγκτικών εταιρειών (Παπαδάτου, 2001).

Σήμερα η Ελεγκτική εστιάζει στην διαπίστωση της ορθότητας με την οποία οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις παρουσιάζουν την οικονομική θέση και τα αποτελέσματα μιας οικονομικής μονάδας. Λόγω των αναπτυγμένων οικονομικών φορέων και επιχειρήσεων έχουν συσταθεί ελεγκτικές εταιρείες οι οποίες πραγματοποιούν εξωτερικό έλεγχο. Αντίστοιχα βέβαια και οι οικονομικές μονάδες απασχολούν εσωτερικούς ελεγκτές τόσο για την καλή λειτουργία της επιχείρησης όσο και λόγω υποχρέωσης από την νομοθεσία.

Ο Νόμος 2190/1920 ρυθμίζει την λειτουργία των Ανωνύμων Εταιρειών, περιέχει βασικές λογιστικές ρυθμίσεις και όρισε, με το άρθρο 36, ότι ο Ισολογισμός κάθε Α.Ε. πρέπει να ελέγχεται από τουλάχιστον δύο ελεγκτές, διοριζόμενους από την ετήσια γενική συνέλευση των μετόχων. Πρέπει να σημειωθεί ότι για τις χρήσεις που ξεκινούν από 01/01/2019 και μετά ο νόμος 2190/1920 αντικαθίσταται από τον 4548/2018.

1.2 Ορισμός Ελέγχου και εννοιολογικό πλαίσιο

Υφίστανται διάφοροι ορισμοί της έννοιας του ελέγχου. Ο Meigs (1987), όρισε την Ελεγκτική ως έναν ιδιαίτερο επαγγελματικό κλάδο, ο οποίος χρησιμοποιεί κανόνες και όρους για την διενέργεια του ελέγχου σε κάθε οικονομική μονάδα, με απώτερο σκοπό την σωστή διαχείριση των οικονομικών πόρων.

Ο Μπαμπινιώτης (2002) αναφέρει ότι η Ελεγκτική αποτελεί έναν επιστημονικό κλάδο που έχει ως αντικείμενο την διατύπωση αρχών και κανόνων για την διεξαγωγή οικονομικών ελέγχων, με σκοπό την πρόληψη λαθών και την απεικόνιση της πραγματικής χρηματοοικονομικής κατάστασης μιας οικονομικής μονάδας.

Σύμφωνα με τον Καραμάνη (2008), οι περισσότεροι ορισμοί συγκλίνουν στο ότι «έλεγχος είναι η συγκέντρωση από τον ελεγκτή κατάλληλων τεκμηρίων σχετικά με ορισμένες πληροφορίες, για να διαπιστωθεί ο βαθμός συμφωνίας μεταξύ των πληροφοριών αυτών και ορισμένων κριτηρίων και η έκφραση σχετικής γνώμης μέσω της έκθεσης ελέγχου. Δηλαδή, ο έλεγχος αποσκοπεί στο να διαπιστώσει εάν οι προς έλεγχο πληροφορίες έχουν προκύψει με βάση καθορισμένα κριτήρια» (Καραμάνης, 2008).

Αναλύοντας τον παραπάνω ορισμό διαπιστώνουμε ότι το βασικό στοιχείο είναι οι πληροφορίες οι οποίες θα ελεγχθούν. Αυτές οι πληροφορίες έχουν προετοιμαστεί από την Διοίκηση της οικονομικής μονάδας και είναι σε μορφή όπου είναι δυνατός ο έλεγχος και η επιβεβαίωσή τους.

Ένα ακόμα στοιχείο είναι τα κριτήρια ελέγχου που χρησιμοποιούνται για τον έλεγχο των πληροφοριών. Πιο συγκεκριμένα, όταν για παράδειγμα πραγματοποιείται έλεγχος στις χρηματοοικονομικές καταστάσεις μιας επιχείρησης, το κριτήριο του ελέγχου είναι το πλαίσιο της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης που έχει χρησιμοποιηθεί, δηλαδή τα λογιστικά πρότυπα. Αν για παράδειγμα πραγματοποιείται έλεγχος από τις φορολογικές αρχές σε διάφορα πεδία ελέγχου, όπως στην φορολογία εισοδήματος ή στο Φόρο Προστιθέμενης αξίας (ΦΠΑ), το κριτήριο ελέγχου είναι οι διάφορες φορολογικές διατάξεις που υφίστανται (Καραμάνης, 2008).

Το τρίτο στοιχείο του ορισμού είναι τα τεκμήρια ελέγχου, τα οποία αφορούν κάθε είδους στοιχεία ή δεδομένα συγκεντρώνει ο ελεγκτής με σκοπό την επιβεβαίωση ότι οι προς έλεγχο πληροφορίες συμφωνούν με τα κριτήρια ελέγχου.

Ο ελεγκτής ο οποίος αποτελεί το τέταρτο στοιχείο στον ορισμό του ελέγχου θα πρέπει να συμμορφώνεται με τον Κώδικα Δεοντολογίας της Διεθνούς Ομοσπονδίας Λογιστών (IFAC). Οι βασικές αρχές τις οποίες πρέπει να συμμορφώνεται είναι οι ακόλουθες:

- Ακεραιότητα (integrity): ο ελεγκτής θα πρέπει να διέπεται από ειλικρίνεια και εντιμότητα σε όλες τις επιχειρησιακές σχέσεις του

- Αντικειμενικότητα (objectivity): ο ελεγκτής δεν πρέπει να έχει μεροληπτική συμπεριφορά, να μην επιτρέπει σύγκρουση συμφερόντων, και επίσης να μην επηρεάζεται η επαγγελματική του κρίση
- Επαγγελματική ικανότητα και δέουσα προσοχή (professional competence and due care): ο ελεγκτής έχει υποχρέωση επαγγελματική του γνώση και δεξιότητα να βρίσκεται στο απαιτούμενο επίπεδο με σκοπό να διασφαλίζει την παροχή ικανοποιητικών επαγγελματικών υπηρεσιών προς την οικονομική μονάδα βάσει των τρεχουσών επαγγελματικών προτύπων και γενικότερα των εξελίξεων στον κλάδο της ελεγκτικής και λογιστικής.
- Εχεμύθεια (confidentiality): ο ελεγκτής πρέπει να τηρεί το απόρρητο της πληροφόρησης που αποκτάται ως αποτέλεσμα επαγγελματικών σχέσεων και δεν πρέπει να αποκαλύπτει οποιαδήποτε τέτοια πληροφορία σε τρίτα μέρη χωρίς κατάλληλη και ειδική εξουσιοδότηση.
- Επαγγελματική συμπεριφορά (professional behavior): η συμμόρφωση με τους ισχύοντες κανόνες και νόμους αποφεύγοντας διάφορες πράξεις που δύναται να οδηγήσουν σε δυσφήμιση του επαγγέλματος.

Το τελευταίο στοιχείο του ελέγχου είναι η Έκθεση Ελέγχου, δηλαδή το γραπτό κείμενο όπου ο ελεγκτής εκφράζει την γνώμη του για το εάν οι πληροφορίες που δόθηκαν από την Διοίκηση συμφωνούν με τα κριτήρια ελέγχου. Η έκθεση ελέγχου αποτελεί το μέσο επικοινωνίας μεταξύ του ελεγκτή και των μετόχων της οικονομικής οντότητας (Αραμπατζής, 2015).

Τέλος η εννοιολογική οριοθέτηση της ελεγκτικής μπορεί να γίνει με τις παρακάτω λέξεις (Παντελίδης, 2009):

- «Συστηματική διαδικασία», δηλαδή μια λογική, δομημένη και καλά προκαθορισμένη σειρά βημάτων ελέγχου

- «καθορισμός του βαθμού ανταπόκρισης μετρήσιμων πληροφοριών με καθορισμένα τεκμήρια», δηλαδή στο κατά πόσο τα προκαθορισμένα τεκμήρια είναι κοντά στις μετρήσιμες πληροφορίες
- «Διατύπωση της γνώμης του ελεγκτή». Η γνώμη του ελεγκτή γνωστοποιείται στα ενδιαφερόμενα μέρη μέσω της Έκθεσης Ελέγχου

2. Είδη ελέγχου

2.1 Προληπτικοί και Κατασταλτικοί Έλεγχοι

Οι έλεγχοι ανάλογα το σκοπό τους διακρίνονται σε προληπτικούς και κατασταλτικούς (Παντελίδης, 2009). Ο προληπτικός, όπως υποδηλώνει και ο τίτλος του, πραγματοποιείται πριν την έναρξη μιας πράξης με σκοπό να ελεγχθεί η ικανότητα υλοποίησης της πράξης. Ο έλεγχος που διενεργείται εξετάζει την τήρηση της ισχύουσας νομοθεσίας καθώς και προλαμβάνει ανεπιθύμητες μελλοντικές καταστάσεις.

Από την αντίθετη μεριά, η διενέργεια του Κατασταλτικού ελέγχου πραγματοποιείται κατά κόρον από τους εσωτερικούς ελεγκτές, σκοπός των οποίων είναι να εφαρμόζονται οι διαδικασίες και να καταστέλλονται εκούσια ή ακούσια λάθη.

2.2 Ειδικοί και Γενικοί έλεγχοι

Με κριτήριο την έκτασή τους, οι έλεγχοι διακρίνονται σε γενικούς και ειδικούς. Οι Γενικοί έλεγχοι είναι οι έλεγχοι που ασχολούνται με την διαχείριση μιας συγκεκριμένης χρονικής περιόδου. Οι Ειδικοί έλεγχοι πραγματοποιούνται και έχουν ως αντικείμενο έλεγχου ένα συγκεκριμένο τομέα ή αντικείμενο.

2.3 Μόνιμοι, Τακτικοί και Έκτακτοι Έλεγχοι

Με κριτήριο τη διάρκεια, οι έλεγχοι διακρίνονται σε μόνιμους, τακτικούς και έκτακτους (Παντελίδης, 2009). Πιο συγκεκριμένα:

- Μόνιμοι έλεγχοι, είναι αυτοί που πραγματοποιούνται σε συνεχή βάση και διενεργούνται κατά την εκτέλεση της οικονομικής πράξης και συναλλαγής. Ουσιαστικά

αφορούν προληπτικούς ελέγχους που πραγματοποιούνται από τα εκάστοτε τμήματα των εταιρειών.

- Τακτικοί έλεγχοι, είναι αυτοί που διενεργούνται περιοδικά και σε τακτά χρονιά διαστήματα, π.χ. σε μηνιαία βάση
- Έκτακτοι έλεγχοι, είναι αυτοί που πραγματοποιούνται χωρίς να έχει προηγουμένως υπάρξει κάποιος προγραμματισμός έχοντας ως σκοπό τον κατά ένα τρόπο «αιφνιδιασμό» του ελεγχόμενου.

2.4 Κάθετοι και Οριζόντιοι Έλεγχοι

Με κριτήριο την μέθοδο που θα χρησιμοποιηθεί κατά την διαδικασιών των ελέγχων, υφίσταται και η διάκρισή τους σε κάθετους και οριζόντιους.

Στον Κάθετο Έλεγχο η μέθοδος που χρησιμοποιείται ερευνά με σειρά τα παρακάτω (Φλιτούρης, 2007):

- Κατάσταση Αποτελεσμάτων Χρήσης
- Ισολογισμός
- Γενική Εκμετάλλευση
- Ισοζύγια
- Γενικό Καθολικό
- Αναλυτικό Καθολικό
- Ημερολόγιο
- Παραστατικά

Πιο συγκεκριμένα ο ελεγκτής πραγματοποιεί τον έλεγχο του ακολουθώντας μια αντίστροφη πορεία από αυτήν που ακολουθήθηκε πραγματικά για την εμφάνιση των μεγεθών στις οικονομικές καταστάσεις.

Σε αντίθεση με τον κάθετο έλεγχο, ο Οριζόντιος Έλεγχος ακολουθεί την «πραγματική» πορεία, δηλαδή ξεκινάει από τα Παραστατικά για να καταλήξει στον Ισολογισμό και στην

Κατάσταση Αποτελεσμάτων Χρήσης. Ο έλεγχος ξεκινάει επιλέγοντας ένα δείγμα παραστατικών και προκειμένου να υπάρχει μια ολοκληρωμένη άποψη θα πρέπει να αναζητηθούν αξιόπιστα και αντικειμενικά τεκμήρια που να επιβεβαιώνουν τα μεγέθη που εμφανίζονται στα αναλυτικά ημερολόγια, στο ισοζύγιο και στα καθολικά, και τέλος στις λογιστικές καταστάσεις.

2.5 Χρηματοοικονομικός και λειτουργικός έλεγχος

Χρηματοοικονομικός είναι ο έλεγχος που ασχολείται με την ορθότητα και την νομιμότητα των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, ενώ ο λειτουργικός ασχολείται με την ορθότητα και τη νομιμότητα μιας συγκεκριμένης λειτουργίας ή με ένα σύνολο λειτουργιών και αναλύεται σε διαχειριστικό, διοικητικό και λοιπούς ελέγχους (Παντελίδης, 2009).

2.6 Έλεγχος αποδοτικότητας

Είναι ο έλεγχος από ασχολείται με τις διαδικασίες μιας επιχείρησης σχετικά με την αποδοτικότητά της.

2.7 Έλεγχος συμμόρφωσης

Καλείται ο έλεγχος όταν διενεργείται με σκοπό την πιστοποίηση της συμμόρφωσης σε κάποιους κανόνες.

2.8 Εξωτερικός και εσωτερικός έλεγχος

Ανάλογα με το πρόσωπο που διενεργεί τον έλεγχο, δηλαδή αν είναι εργαζόμενος της εταιρείας, λέγεται εσωτερικός έλεγχος, ενώ όταν πραγματοποιείται από ορκωτό ελεγκτή λογιστή, καλείται εξωτερικός έλεγχος (Παντελίδης, 2009).

3. Εξωτερικός έλεγχος

Ο εξωτερικός έλεγχος διακρίνεται σε δύο βασικές κατηγορίες, τον εσωτερικό (internal audit) και εξωτερικό έλεγχο (external audit). Αναφορικά με τον εξωτερικό έλεγχο, αυτός αφορά τον έλεγχο μίας οικονομικής οντότητας ο οποίος διενεργείται από έναν ανεξάρτητο ορκωτό ελεγκτή λογιστή. Αυτό συνεπάγεται ότι ο εξωτερικός ορκωτός ελεγκτής (external auditor) δεν αποτελεί υπάλληλος της ελεγχόμενης εταιρείας στην οποία προσφέρει τις

υπηρεσίες του και γι' αυτό και θεωρείται ως ανεξάρτητο επαγγελματίας (Παππάς, 1999). Αντίθετα, ο εσωτερικός έλεγχος (internal audit) είναι ο έλεγχος που διενεργούν ειδικοί επαγγελματίες οι οποίοι έχουν υπαλληλική σχέση με την οικονομική μονάδα. Ο εσωτερικός έλεγχος διενεργείται για λογαριασμό της διοίκησης μιας οικονομικής μονάδας.

Οι επαγγελματίες που διενεργούν τους εξωτερικούς ελέγχους των οικονομικών καταστάσεων των εταιρειών αποτελούν μέλη του ελεγκτικού κλάδου, η λειτουργία του οποίου ρυθμίζεται από συγκεκριμένους νόμους και κανόνες για όλες τις χώρες.

Με το πέρασ του χρόνου, η γενικότερη φύση και ο σκοπός του εξωτερικού ελέγχου έχουν αλλάξει σημαντικά. Ο αρχικός σχεδιασμός του ελέγχου στόχευε στο να εντοπίσει πιθανές απάτες, λάθη και ανακρίβειες. Σύμφωνα με τον Παππά (1999), ο ρόλος του σημερινού ελεγκτή είναι να αποδείξει εάν οι λογιστικές καταστάσεις, οι οποίες συντάχθηκαν από τη διοίκηση, είναι αντιπροσωπευτικές και έγκυρες και να εξακριβώσει ποιο ακριβώς το περιεχόμενο των συναλλαγών

3.1 Τακτικός εξωτερικός έλεγχος

Οι οικονομικές καταστάσεις καταρτίζονται ετησίως βάσει των Ελληνικών Λογιστικών Προτύπων ή των Διεθνών Λογιστικών Προτύπων με σκοπό να παρέχουν μια έγκυρη και ολοκληρωμένη εικόνα της οικονομικής οντότητας προς τα ενδιαφερόμενα μέρη. Ο εξωτερικός ελεγκτής, με τον έλεγχο των χρηματοοικονομικών καταστάσεων είναι υποχρεωμένος να παρέχει σε υψηλά επίπεδα διασφάλιση της πληρότητας, της εγκυρότητας και της νομιμότητας των οικονομικών στοιχείων αλλά όχι, όμως, σε απόλυτο βαθμό. Τροχοπέδη στο να μην δύναται να παρέχει απόλυτη διασφάλιση ο ελεγκτής ως προς τα οικονομικά στοιχεία αποτελούν η παραπλάνηση του ελεγκτή από την ελεγχόμενη μονάδα ή ο κίνδυνος του ανθρώπινου λάθους. Επιπλέον, η κρίση που εφαρμόζεται από τον ελεγκτή, οι περιορισμοί που πολλές φορές υπάρχουν στα λογιστικά συστήματα, τα υποστηρικτικά στοιχεία ακόμα και η ίδια η φύση του ελέγχου να μην αποτελούν στοιχεία υποστηρικτικά του ελέγχου αλλά δεν μπορούν να θεωρηθούν ως αναμφισβήτητα (Παππάς, 1999).

Από την μεριά του ο Αληφαντής (2011) υποστηρίζει ότι ο έλεγχος πραγματοποιείται μέσω δειγματοληψίας. Υποστηρίζει, επίσης, ότι ο έλεγχος αποτελεί ένδειξη επενδυτικού γοήτρου και κύρους.

Αξίζει να σημειωθεί ότι προκειμένου να διευκολυνθεί ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων αλλά κυρίως να διασφαλιστεί η ποιότητά του, ο έλεγχος πραγματοποιείται από δύο εξωτερικούς ορκωτούς ελεγκτές λογιστές και συγχρόνως η έκθεση ελέγχου και οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις υπογράφονται και από τους δύο.

3.1.1 Προϋποθέσεις τακτικού εξωτερικού ελέγχου

Ο εξωτερικός έλεγχος, ο οποίος πραγματοποιείται από εξωτερικούς ορκωτούς ελεγκτές - λογιστές, διακρίνεται σε έκτακτο και τακτικό στα πλαίσια του Εμπορικού Νόμου, και χαρακτηρίζεται ως κατασταλτικός, γενικός, υποχρεωτικός και περιοδικός όταν οι εκάστοτε επιχειρήσεις (ομόρρυθμες, ετερόρρυθμες, ΕΠΕ ή ΑΕ) εντάσσονται στην κατηγορία των μεγάλων ή μεσαίων οικονομικών μονάδων.

Αναφορικά με τους όρους πολύ μικρές, μικρές, μεσαίες και μεγάλες επιχειρήσεις το άρθρο 2 του Ν. 4308 / 2014 κατατάσσει τις οικονομικές οντότητες στην αντίστοιχη κατηγορία με βάση το μέγεθός τους ως ακολούθως:

- Μεγάλες επιχειρήσεις. Πρόκειται για τις οικονομικές οντότητες οι οποίες υπερβαίνουν δυο από τα παρακάτω τρία κριτήρια κατά την ημερομηνία κλεισίματος της οικονομικής τους χρήσης:
 - i) Σύνολο ενεργητικού το οποίο ξεπερνά τα € 20 εκ.
 - ii) Καθαρό ύψος κύκλου εργασιών μεγαλύτερο από € 40 εκ.
 - iii) Μέσος όρος απασχολούμενου προσωπικού κατά τη διάρκεια της ελεγχόμενης οικονομικής χρήσης είναι μεγαλύτερο από 250 άτομα
- Μεσαίες επιχειρήσεις. Πρόκειται για οικονομικές μονάδες οι οποίες δεν εμπίπτουν στην κατηγορία των μικρών ή πολύ μικρών επιχειρήσεων και είναι αυτές οι οποίες

κατά την ημερομηνία κλεισίματος της οικονομικής τους χρήσης δεν ξεπερνούν τουλάχιστον δύο από τα παρακάτω τρία κριτήρια:

- i. Σύνολο ενεργητικού το οποίο δεν ξεπερνά τα € 20 εκ.
 - ii. Καθαρό ύψος κύκλου εργασιών μικρότερο από € 40 εκ.
 - iii. Μέσος όρος απασχολούμενου προσωπικού κατά τη διάρκεια της ελεγχόμενης οικονομικής χρήσης είναι μικρότερο από 250 άτομα
- Μικρές επιχειρήσεις. Πρόκειται για οικονομικές οντότητες οι οποίες δεν εμπίπτουν στην κατηγορία των πολύ μικρών επιχειρήσεων και είναι αυτές οι οποίες κατά την ημερομηνία κλεισίματος της οικονομικής τους χρήσης δεν ξεπερνούν τουλάχιστον δύο από τα παρακάτω τρία κριτήρια:
 - i. Σύνολο ενεργητικού το οποίο δεν ξεπερνά τα € 4 εκ.
 - ii. Καθαρό ύψος κύκλου εργασιών μικρότερο από € 8 εκ.
 - iii. Μέσος όρος απασχολούμενου προσωπικού κατά τη διάρκεια της ελεγχόμενης οικονομικής χρήσης είναι μικρότερο από 50 άτομα
 - Πολύ μικρές επιχειρήσεις. Πρόκειται για οικονομικές οντότητες οι οποίες κατά την ημερομηνία κλεισίματος της οικονομικής τους χρήσης δεν ξεπερνούν τουλάχιστον δύο από τα παρακάτω τρία κριτήρια:
 - i. Σύνολο ενεργητικού το οποίο δεν ξεπερνά τα € 350 χιλ.
 - ii. Καθαρό ύψος κύκλου εργασιών μικρότερο από € 700 χιλ.
1. Μέσος όρος απασχολούμενου προσωπικού κατά τη διάρκεια της ελεγχόμενης οικονομικής χρήσης είναι μικρότερο από 10 άτομα

3.1.2 Έκτακτος εξωτερικός έλεγχος

Ο έκτακτος εξωτερικός έλεγχος λαμβάνει χώρα όταν υπάρχουν ενδείξεις για παραβάσεις νόμων ή ακόμα και του καταστατικού της εταιρείας. Δικαίωμα να ζητήσουν την διενέργεια έκτακτου εξωτερικού ελέγχου έχουν διάφοροι κρατικοί φορείς αλλά και η Γενική Συνέλευση των μετόχων της εταιρείας (Αληφαντής, 2011).

4. Ελεγκτικά Πρότυπα

4.1 Γενικά

Τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα (International Auditing Standards) αποτελούν ένα ρυθμιστικό πλαίσιο το οποίο ορίζει τους κανόνες και τις διαδικασίες σύμφωνα με τα οποία πραγματοποιείται ο έλεγχος των εταιρειών. Αρμόδιος ρυθμιστής των Διεθνών Ελεγκτικών Προτύπων αποτελεί το Συμβούλιο Διεθνών Προτύπων Ελέγχου και Διασφάλισης (International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB) το οποίο τελεί υπό την εποπτεία της Διεθνούς Ομοσπονδίας Προτύπων Λογιστών (International Federation of Accountants - IFAC). Η ίδρυση της Διεθνούς Ομοσπονδίας Προτύπων Λογιστών (IFAC) πραγματοποιήθηκε το 1977 στο Μόναχο (Γερμανία) αποτελούμενο από 63 οργανώσεις επαγγελματιών ορκωτών ελεγκτών, ανάμεσά τους και το Σώμα Ορκωτών Ελεγκτών Ελλάδος (ΣΟΕΛ). Βασικός ρόλος της Διεθνούς Ομοσπονδίας Προτύπων Λογιστών (IFAC) είναι να ενισχύσει την αξιοπιστία και το κύρος του επαγγέλματος του ορκωτού ελεγκτή αναπτύσσοντας πρότυπα υψηλής ποιότητας, διευρύνοντας την επικοινωνία και τη συνεργασία ανάμεσα στις διάφορες ελεγκτικές ενώσεις αλλά και με διάφορους διεθνείς οργανισμούς. Η Διεθνής Ομοσπονδία Προτύπων Λογιστών (IFAC) προσπαθεί να επιτύχει τους στόχους της, μέσω της ίδρυσης διαφόρων επιτροπών και συμβουλίων (Λουμιώτης, 2009). Οι βασικότεροι οργανισμοί περιγράφονται ως ακολούθως:

- Διεθνές Συμβούλιο Επαγγελματικής επιμόρφωσης (International Accounting Education Standards Board - IAESB)
- Διεθνές Συμβούλιο Προτύπων Ελέγχου και Διασφάλισης (International Auditing and Assurance Standards Board - IAASB)

Αρμοδιότητα του Διεθνούς Συμβουλίου Προτύπων και Ελέγχου Διασφάλισης είναι η έκδοση των:

- Διεθνή Ελεγκτικών Προτύπων (International Standards on Auditing - ISA)
- Διεθνή Πρότυπων για Αναθέσεις Επισκόπησης (International Standard on Review Engagements - ISREs) κλπ.

Τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχου υιοθετήθηκαν αρχικά από τις ελληνικές ελεγκτικές εταιρείες το 2004 ύστερα από απόφαση που πάρθηκε από την Επιτροπή Λογιστικής Τυποποίησης και Ελέγχων (ΕΛΤΕ) κατά την οποία εφαρμόστηκαν υποχρεωτικά τα Ελληνικά Ελεγκτικά Πρότυπα. Το άρθρο 24 του Ν. 3693 / 2008 υποχρέωσε τις ελληνικές ελεγκτικές εταιρείες σε υποχρεωτική εφαρμογή των Διεθνών Προτύπων Ελέγχου. Απόρροια αυτού ήταν η διασφάλιση ενός αποτελεσματικότερου και υψηλού σε ποιότητα ελέγχου (Λουμιώτης, 2009).

4.2 Δομή προτύπων

Η δομή των προτύπων ελέγχου αποτελείται από τις εξής κατηγορίες:

- Εισαγωγή
- Γενικοί στόχοι του ορκωτού ελεγκτή
- Ορισμοί και βασικές έννοιες
- Απαιτήσεις
- Εφαρμογή των ελεγκτικών προτύπων και λοιπό επεξηγηματικό υλικό

Η Διεθνής Ομοσπονδία Προτύπων Λογιστών (IFAC) διακρίνει τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα σε τρία στάδια:

- Εκτίμηση των πιθανών κινδύνων. Ο Ορκωτός ελεγκτής θα πρέπει να διενεργήσει τις κατάλληλες διαδικασίες προκειμένου να είναι σε θέση να εντοπίσει και να αξιολογήσει τους σημαντικότερους κινδύνους που απορρέουν από τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις.
- Αντιμετώπιση των πιθανών κινδύνων. Ο Ορκωτός Ελεγκτής θα πρέπει να πραγματοποιήσει τις κατάλληλες ενέργειες προκειμένου να αντιμετωπίσει τους κινδύνους που εντοπίστηκαν κατά το προηγούμενο στο στάδιο ελέγχου (assertions)
- Ελεγκτική Αναφορά. Ο Ορκωτός Ελεγκτής θα πρέπει να διατυπώσει και να εκδώσει το πιστοποιητικό Ελέγχου βασιζόμενος στα ελεγκτικά τεκμήρια που συγκέντρωσε στο προηγούμενο στάδιο ελέγχου (της αντιμετώπισης κινδύνων)

4.3 Σχεδιασμός Ελέγχου

Ο σχεδιασμός ελέγχου (audit planning) αποσκοπεί στον καθορισμό της έκτασης και του είδους των ελεγκτικών τεκμηρίων που απαιτείται να συλλέξει και να αξιολογήσει ο ελεγκτής, έτσι ώστε να δύναται να εκφράσει επαγγελματική γνώμη για το εάν οι χρηματοοικονομικές καταστάσεις της ελεγχόμενης οικονομικής μονάδας εμπεριέχουν ουσιώδη σφάλματα. Με το θέμα του σχεδιασμού ελέγχου ασχολείται το ΔΕΠ 300 το οποίο αναφέρει ότι ο ελεγκτής απαιτείται να προβαίνει σε κατάλληλο σχεδιασμό ώστε ο έλεγχος να εκτελείται με αποτελεσματικό τρόπο (audit effectiveness) (Λουμιώτης, 2009). Μεταξύ των άλλων, ο σχεδιασμός ελέγχου περιλαμβάνει την εξέταση των παρακάτω θεμάτων:

- Αναλυτικές διαδικασίες οι οποίες εφαρμόζονται προκειμένου να εκτιμηθεί ο κίνδυνος
- Κατανόηση του ρυθμιστικού και νομοθετικού πλαισίου που διέπει την λειτουργία της επιχείρησης αλλά και εξέταση του κατά πόσο η εταιρεία έχει συμμορφωθεί και ακολουθεί τους κανόνες αυτούς
- Καθορισμός της σημαντικότητας (μέγεθος) των λογαριασμών, διαδικασιών κ.ο.κ
- Συμμετοχή εμπειρογνομόνων στον έλεγχο, λόγω χάρη αναλογιστών
- Εκτέλεση λοιπών διαδικασιών προκειμένου να εκτιμηθεί ο πιθανός κίνδυνος

4.3.1 Στάδια σχεδιασμού

Πρωταρχικό στάδιο ελέγχου αποτελεί ο κατάλληλος σχεδιασμός ο οποίος πραγματοποιείται από τον ελεγκτή προκειμένου να εφαρμοστεί αποτελεσματικά η στρατηγική ελέγχου του. Δηλαδή, ο ελεγκτής σχεδιάζει ένα πλάνο ελέγχου (audit plan) στο οποίο θα αναφέρονται με λεπτομέρειες η καθοδήγηση ελέγχου, το πεδίο εφαρμογής του ελέγχου αλλά και το ακριβές χρονοδιάγραμμα που θα πρέπει να τηρηθεί σε κάθε στάδιο.

Η στρατηγική ελέγχου, λαμβάνοντας υπόψη την ανάγκη για επίτευξη των σκοπών του ελέγχου, συντελεί στη διαμόρφωση ενός αναλυτικού σχεδίου προκειμένου να αντιμετωπιστούν σημαντικά ζητήματα που θα προκύψουν κατά τη διάρκειά του ελέγχου. Τα βασικά χαρακτηριστικά ενός σχεδίου ελέγχου πρέπει να αποτελούν τουλάχιστον τα ακόλουθα, χωρίς όμως να περιορίζονται μόνο σε αυτά (Λουμιώτης, 2009):

- Το χρόνο, την έκταση και την φύση των διαδικασιών ελέγχου για την εκτίμηση των κινδύνων (ΔΠΕ 315),
- Το χρόνο, την έκταση και την φύση των σχεδιασμένων διαδικασιών ελέγχου σε επίπεδο ισχυρισμού (ΔΠΕ 330),
- Λοιπές ελεγκτικές διαδικασίες που είναι απαραίτητες σύμφωνα με τα όσα ορίζονται από τα Διεθνή Πρότυπα Ελέγχουν.

4.3.2 Τεκμηρίωση

Η τεκμηρίωση του ελέγχου πρέπει να περιλαμβάνει τουλάχιστον (Λουμιώτης, 2009):

1. **Τη συνολική στρατηγική ελέγχου.** Αφορά την διαδικασία καταγραφής όλων των αποφάσεων που είναι απαραίτητες προκειμένου να ενημερώνεται η ελεγκτική ομάδα για τα σημαντικά θέματα αλλά και γενικότερα είναι απαραίτητες για τον σωστό σχεδιασμό του ελέγχου.
2. **Το σχέδιο ή πρόγραμμα ελέγχου.** Αφορά καταγραφή της έκτασης, του χρόνου και της φύσης των εκτιμώμενων κινδύνων που έχουν προσδιοριστεί κατά τον σχεδιασμό, αλλά και των επιπλέον ελεγκτικών διαδικασιών που απαιτούνται στο επίπεδο ισχυρισμού για την χειρισμό των κινδύνων αυτών. Ο ορκωτός ελεγκτής δύναται να χρησιμοποιήσει ελεγκτικά προγράμματα (π.χ. ηλεκτρονικές εφαρμογές) ή άλλα στοιχεία που θα τον βοηθήσουν στο να πραγματοποιήσει ένα ταχύτερο και πιο αξιόπιστο έλεγχο, λαμβάνοντας πρώτα υπόψη τις ανάγκες της κάθε ελεγχόμενης οικονομικής μονάδας.
3. **Κάθε ουσιώδης αλλαγή** που πραγματοποιήθηκε καθ' όλη τη διάρκεια ελέγχου αναφορικά με το σχέδιο ελέγχου ή / και την συνολική στρατηγική, αλλά και τους λόγους που οδήγησαν σε τέτοιες αλλαγές.

4.4 Ελεγκτικά τεκμήρια

Βασικός ρόλος του ορκωτού ελεγκτή είναι ο σχεδιασμός και η εκτέλεση κατάλληλων διαδικασιών ελέγχου που θα του δώσουν τα κατάλληλα τεκμήρια πάνω στα οποία θα βασιστεί για να εξάγει εύλογα συμπεράσματα επί των οικονομικών αποτελεσμάτων της ελεγχόμενης εταιρείας και στη συνέχεια να εκφέρει γνώμη.

4.4.1 Καταλληλότητα και επάρκεια των ελεγκτικών τεκμηρίων

Απαραίτητη προϋπόθεση για την απόκτηση κατάλληλων και επαρκών τεκμηρίων αποτελούν ο σωστός σχεδιασμός και η εκτέλεση αυτού από τον ελεγκτή (Λουμιώτης, 2009).

Ο ελεγκτής αφιερώνει σημαντικό μέρος κατά τον έλεγχο του προκειμένου να αποκτήσει και να αξιολογήσει τα ελεγκτικά τεκμήρια που θα συγκεντρώσει. Οι διαδικασίες ελέγχου αναφορικά με την συγκέντρωση ελεγκτικών τεκμηρίων περιλαμβάνουν μεταξύ άλλων την παρατήρηση, την επισκόπηση, την επιβεβαίωση, την επανεκτέλεση, τον επανυπολογισμό και τέλος τις αναλυτικές διαδικασίες (Λουμιώτης, 2009).

Η καταλληλότητα των ελεγκτικών τεκμηρίων τις περισσότερες φορές συνδέεται με την επάρκειά τους. Η απόκτηση όσο περισσότερων ελεγκτικών τεκμηρίων όμως δεν οδηγεί στο συμπέρασμα ότι είναι και κατάλληλα και επαρκή με αποτέλεσμα να μην υφίσταται αντιστάθμιση της ενδεχόμενης κακής ποιότητάς τους.

4.4.2 Πηγές ελεγκτικών τεκμηρίων

Οι πηγές των ελεγκτικών τεκμηρίων ποικίλουν. Δύναται να αποκτηθούν με τη πραγματοποίηση ελεγκτικών διαδικασιών επί των οικονομικών στοιχείων, μέσω της επισκόπησης των τεκμηρίων, επανεκτέλεσης των διαδικασιών και ανάλυσης των δεδομένων. Μέσω, λοιπόν, της εκτέλεσης τέτοιων ελεγκτικών διαδικασιών, ο ελεγκτής δύναται να συμπεράνει ότι τα λογιστικά αρχεία είναι συνεπή και συμφωνούν με τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις.

Μεγαλύτερης διασφάλισης ελεγκτικά τεκμήρια θεωρούνται για παράδειγμα οι πληροφορίες που αποκτώνται και επιβεβαιώνονται από ανεξάρτητη της οικονομικής οντότητας πηγή και ως εκ τούτου αυξάνεται η διασφάλιση που αποκτά ο ελεγκτής συγκριτικά με αυτά που λαμβάνει από τα λογιστικά αρχεία εσωτερικά της εταιρείας, όπως π.χ. στα πρακτικά των συνεδριάσεων ή σε διαβεβαιώσεις της Διοίκησης.

4.4.3 Ελεγκτικές διαδικασίες

Διάφορες ελεγκτικές διαδικασίες πραγματοποιούνται για την απόκτηση ελεγκτικών τεκμηρίων. Πιο συγκεκριμένα (Λουμιώτης, 2009):

1. **Επιθεώρηση.** Αφορά την επισκόπηση εξωτερικών και εσωτερικών εγγράφων και στοιχείων σε διάφορες μορφές, λόγου χάρη ηλεκτρονική, έντυπη, ή σε μερικές περιπτώσεις μέσω της φυσικής εξέτασης του περιουσιακού στοιχείου.
2. **Παρατήρηση.** Απαιτείται η φυσική παρουσία του ελεγκτή κατά τη διάρκεια συγκεκριμένων διαδικασιών ή ενεργειών οι οποίες πραγματοποιούνται από τρίτους. Χαρακτηριστικό παράδειγμα αποτελεί η διαδικασία φυσικής απογραφής των αποθεμάτων από το προσωπικό της ελεγχόμενης μονάδας κατά την οποία η παρουσία και παρατήρηση του εξωτερικού ελεγκτή κρίνεται ως αναγκαία.
3. **Επιβεβαίωση από τρίτους.** Ένα ισχυρό ελεγκτικό τεκμήριο αποτελεί η εξωτερική επιβεβαίωση η οποία είναι έγγραφη απάντηση (είτε σε ηλεκτρονική ή έντυπη μορφή) προς τον ορκωτό ελεγκτή από ένα τρίτο μέρος.
4. **Επανυπολογισμός.** Αφορά την επανυπολογισμό των οικονομικών στοιχείων προκειμένου να διασταυρωθούν τα αρχεία ως προς την μαθηματική τους ακρίβεια
5. **Επανεκτέλεση.** Οι δικλίδες ασφαλείας (controls) και οι εσωτερικές διαδικασίες επανεκτελούνται από τον ανεξάρτητο εξωτερικό ελεγκτή προκειμένου αυτός να διασφαλίσει την ορθότητα των συμπερασμάτων που προέκυψαν από τις αρχικές δικλίδες ασφαλείας και διαδικασίες που διενεργήθηκαν από την οικονομική οντότητα κατά τη διάρκεια της ελεγχόμενης χρήσης
6. **Αναλυτικές διαδικασίες.** Αφορούν την αξιολόγηση των οικονομικών στοιχείων το οποίο επιτυγχάνεται μέσω της ανάλυσης των σχέσεων που υπάρχουν ανάμεσα σε οικονομικά και μη οικονομικά δεδομένα.
7. **Διερευνητικές ερωτήσεις.** Αφορούν την απόκτηση εξειδικευμένων πληροφοριών από ειδικούς οι οποίοι διαθέτουν τις αντίστοιχες γνώσεις και χρησιμοποιούνται καθ' όλη τη διάρκεια του ελέγχου σε συνάρτηση πάντα με τις λοιπές ελεγκτικές διαδικασίες. Οι πληροφορίες αυτές θα πρέπει να αξιολογηθούν από τον ελεγκτή και αντίστοιχα εκείνος να προχωρήσει στην διενέργεια των κατάλληλων διαδικασιών.

4.4.4 Διαμόρφωση γνώμης επί των Χρηματοοικονομικών Καταστάσεων

Η διαμόρφωση γνώμης επί των χρηματοοικονομικών καταστάσεων αποτελεί βασικός ρόλος του ελεγκτή. Ο ελεγκτής χρησιμοποιεί τα ελεγκτικά τεκμήρια και τις αναλυτικές διαδικασίες που πραγματοποίησε κατά τον έλεγχο του (ΔΠΕ 700). Πιο συγκεκριμένα η γνώμη που εκφράζει ο ελεγκτής αφορά τη συμμόρφωση των χρηματοοικονομικών καταστάσεων και κατ' επέκταση της εταιρείας (από κάθε ουσιώδη άποψη) στα πλαίσια του εφαρμοστέου ρυθμιστικού πλαισίου που διέπει την ελεγχόμενη μονάδα, λόγου χάρη τα Διεθνή Πρότυπα Χρηματοοικονομικής Αναφοράς (ΔΠΧΑ), τα Ελληνικά Λογιστικά Πρότυπα (ΕΛΠ) κλπ. Τα συμπεράσματά του ελεγκτή βασίζονται στον βαθμό στον οποίο (Λουμιώτης, 2009):

- έχει συγκεντρώσει κατάλληλα και επαρκή τεκμήρια ελέγχου
- τα μη διορθωμένα σφάλματα που εντοπίστηκαν κατά τον έλεγχο δεν θεωρούνται σημαντικά, είτε μεμονωμένα (το κάθε ένα ξεχωριστά) είτε συνολικά και
- οι αξιολογήσεις και οι εκτιμήσεις που πραγματοποιήθηκαν από την Διοίκηση της ελεγχόμενης οντότητας δεν αντιβαίνουν το αντίστοιχο ρυθμιστικό πλαίσιο π.χ. λογιστικά πρότυπα

Επιπλέον, στο πλαίσιο της εύλογης παρουσίασης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων, ο ορκωτός ελεγκτής είναι υποχρεωμένο να ελέγχει:

- την δομή και το περιεχόμενο των χρηματοοικονομικών καταστάσεων αλλά και την συνολική τους παρουσίαση,
- εάν οι συναλλαγές και τα γεγονότα παρουσιάζονται αντιπροσωπευτικά μέσω των οικονομικών καταστάσεων

Το αποτέλεσμα των παραπάνω διαδικασιών αποτυπώνεται στο Πιστοποιητικό Ελέγχου, όπου ο ελεγκτής διατυπώνει την γνώμη του επί των χρηματοοικονομικών καταστάσεων.

5. Στάδια ελέγχου

5.1 Γενικά

Η ελεγκτική εργασία ξεκινάει ουσιαστικά με την ανάθεση από την οικονομική οντότητα στον εξωτερικό ελεγκτή της ευθύνης του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων (Παππάς, 1999). Η εκτέλεσή της δεν πρέπει να αποκλίνει ουσιωδώς ως προς τη χρονική διάρκεια του ελέγχου και το ύψος της αμοιβής που έχει συμφωνηθεί.

Η αποτελεσματικότητα της ελεγκτικής εργασίας επιτυγχάνεται και εξασφαλίζεται όταν ο ελεγκτής εφαρμόζει πλήρως και με συνέπεια τα ελεγκτικά πρότυπα, δηλαδή όταν:

- υφίσταται προγραμματισμός της κάθε λεπτομέρειας και συνέπεια σε όλα τις φάσεις του ελέγχου
- αναθέτει στους βοηθούς του την εκτέλεση των ελεγκτικού έργου και ο ίδιος αναλαμβάνει το συντονισμό και τη γενικότερη εποπτεία τους
- πραγματοποιεί αξιολόγηση της αποτελεσματικότητας του εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης εταιρείας
- το αποδεικτικό υλικό συγκεντρώνεται και αποτελεί τεκμήριο της γνώμης του

Η ελεγκτική εργασία περιλαμβάνει ουσιαστικά όλες εκείνες τις ενέργειες που είναι απαραίτητες για την επίτευξη των σκοπών του ελέγχου. Είναι σύνθετη και συστηματική και διενεργείται τόσο μετά το τέλος της χρήσης όσο και κατά τη διάρκεια της περιόδου που ελέγχεται.

Τα βασικά στάδια ενός ελέγχου διακρίνονται ως ακολούθως (Παππάς, 1999):

1. Αρχική εργασία
2. Ανάλυση και αξιολόγηση των συστημάτων που χρησιμοποιούνται στα πλαίσια του εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης οικονομικής οντότητας
3. Σύνταξη του πλάνου προκειμένου να αποκτηθούν τα κατάλληλα ελεγκτικά τεκμήρια

4. Εξακρίβωση εάν οι διαδικασίες λογιστικοποίησης των συναλλαγών είναι πλήρεις και αντικειμενικές
5. Εξακρίβωση εάν οι λογαριασμοί τέλους χρήσης παρουσιάζονται σωστά στις οικονομικές καταστάσεις και το υπόλοιπό τους είναι ορθό
6. Διαμόρφωση γνώμης του ελεγκτή επί των χρηματοοικονομικών καταστάσεων

Στα στάδια 1 και 2 πραγματοποιούνται οι διαδικασίες ενημέρωσης του ελεγκτή. Κατά τη διάρκεια της χρήσης πραγματοποιείται η εργασία των σταδίων 3 και 4. Είναι σημαντικό να αναφερθεί ότι η αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου είναι πιθανόν να προκαλέσει αλλαγές στην έκταση της ελεγκτικής εργασίας των σταδίων 5 και 6. Το κύκλωμα του ελέγχου ολοκληρώνεται με την εργασία του σταδίου 7, την διαμόρφωση της γνώμης του ελεγκτή.

5.2 Προκαταρκτική εργασία

Ο ελεγκτής με την ανάθεση και την έναρξη του ελέγχου πρέπει να ενημερωθεί για τον κλάδο όπου ανήκει η ελεγχόμενη οντότητα, την νομική μορφή της, τις δραστηριότητές της και γενικότερα την οργανωτική της δομή. Επίσης πολύ σημαντική είναι η ενημέρωση για θέματα νομοθεσίας, σχέσεις τις εταιρείας με άλλες οικονομικές οντότητες, τη διοίκησή της καθώς και τον τρόπο που έχει οργανωθεί το τμήμα λογιστηρίου (Παππάς, 1999).

Η ενημέρωση θα πρέπει να ξεκινήσει με συζητήσεις που θα γίνουν με την διοίκηση της εταιρείας καθώς και το προσωπικό γενικότερα έτσι ώστε να γίνουν καλύτερα κατανοητές οι διαδικασίες που ακολουθούνται. Η μελέτη της αγοράς και ειδικότερα του κλάδου που ανήκει η εταιρεία, οι επιτόπιες επισκέψεις στις διάφορες εγκαταστάσεις (κεντρικά γραφεία, αποθηκευτικοί χώροι, καταστήματα, υποκαταστήματα) κρίνονται ως απαραίτητα για την καλύτερη κατανόηση της εταιρείας. Ο ελεγκτής λαμβάνει μια πολύ καλή ενημέρωση για την εταιρεία μελετώντας το καταστατικό της καθώς και τους εσωτερικούς κανονισμούς λειτουργίας. Επίσης μια πηγή ενημέρωσης είναι και τα πρακτικά του διοικητικού συμβουλίου και των γενικών συνελεύσεων των μετόχων όπου εκεί καταγράφονται τα θέματα που συζητιούνται μεταξύ των μελών της διοίκησης αλλά και μεταξύ των μετόχων. Τέλος οι σημειώσεις και οι παρατηρήσεις των ελεγκτών της

προηγούμενης χρήσης (εφόσον ο έλεγχος είναι για πρώτη φορά) κρίνονται ιδιαίτερης σημασίας καθώς αποτελούν εξωτερική πηγή πληροφόρησης (Παππάς, 1999).

Με την ολοκλήρωση της προκαταρκτικής εργασίας, όλες οι παρατηρήσεις καταχωρούνται στα φύλλα εργασίας μαζί με τα συμπεράσματα που προέκυψαν.

5.3 Μελέτη του συστήματος εσωτερικού ελέγχου της ελεγχόμενης οντότητας

Κατά το στάδιο αυτό, κύριο μέλημα του ελεγκτή είναι η εξακρίβωση της ύπαρξης συστήματος εσωτερικού ελέγχου και η εφαρμογή όλων των μέτρων ελέγχου που είναι απαραίτητα. Μέσω της μελέτης του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, ο ελεγκτής ενημερώνεται για το τρόπο που έχει οργανωθεί το τμήμα λογιστηρίου της οικονομικής οντότητας που βρίσκεται σε έλεγχο, το λογιστικό σχέδιο που χρησιμοποιεί, την τήρηση ή μη των λογιστικών βιβλίων, τις τεχνικές και μεθόδους που ακολουθούνται, τις διαδικασίες που ακολουθούνται για το ανθρώπινο δυναμικό καθώς και για το οργανόγραμμά της (Παππάς, 1999).

Σημαντικό ρόλο διαδραματίζουν μια σειρά από εσωτερικά, ως προς την επιχείρηση, πρόσωπα (Καραμάνης, 2008):

- τα εκτελεστικά μέλη της διοίκησης της εταιρείας, δηλαδή ο πρόεδρος και διευθύνων σύμβουλος, ο διευθυντής οικονομικών υπηρεσιών και γενικότερα όλοι οι διευθυντές των τμημάτων (παραγωγής, προμηθειών, ανθρωπίνου δυναμικού κλπ.). Τα πρόσωπα αυτά έχουν την ευθύνη του σχεδιασμού και της εφαρμογής των κατάλληλων δικλίδων
- η αξιολόγηση και η εκτίμηση του συστήματος δικλίδων θα πρέπει να είναι κάτω από την ευθύνη και των μελών του διοικητικού συμβουλίου (ΔΣ)
- Το τμήμα εσωτερικού ελέγχου (Internal audit team) διενεργώντας για λογαριασμό της διοίκησης έλεγχο επί της διαχείρισης των διαδικασιών και επί του συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Σημειώνεται ότι στην Ελλάδα υποχρέωση για ύπαρξη τμήματος εσωτερικού ελέγχου έχουν μόνο οι εισηγμένες στο Χρηματιστήριο εταιρείες (Listed Entities)

- Η επιτροπή ελέγχου (audit committee), η οποία ασχολείται με την βελτίωση της εταιρικής διακυβέρνησης. Μέλη της εν λόγω επιτροπής είναι κατά κύριο λόγο ανεξάρτητα μη εκτελεστικά μέλη του ΔΣ τα οποία έχουν ως αρμοδιότητες θέματα εξωτερικού και εσωτερικού ελέγχου και ουσιαστικά παρεμβάλλονται μεταξύ της διοίκησης και των ελεγκτών. Όπως και το τμήμα εσωτερικού ελέγχου, έτσι και ύπαρξη της επιτροπής ελέγχου είναι υποχρεωτική στην Ελλάδα μόνο από τις εισηγμένες στο Χρηματιστήριο εταιρείες
- Κάθε μέλος του προσωπικού θα πρέπει να έχει σαφώς καθορισμένους ρόλους.

5.4 Αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου

Τα βήματα αξιολόγησης του συστήματος εσωτερικού ελέγχου που πρέπει να ακολουθηθούν είναι τα επόμενα (Παππάς, 1999):

- Επισκόπηση των πληροφοριών και συμπερασμάτων από την προκαταρκτική εργασία
- Σύγκριση απαιτούμενων δικλίδων με τις υπάρχουσες
- Εντοπισμός και καταγραφή πιθανών σφαλμάτων ή παραλείψεων
- Επιλογή των δοκιμασιών που θα χρησιμοποιηθούν για την αξιοπιστία της λειτουργίας τους
- Προετοιμασίας του προγράμματος ελέγχου για τις δοκιμασίες εσωτερικών δικλίδων
- Διενέργεια των δοκιμασιών ελέγχου
- Αξιολόγηση των σχετικών στοιχείων και εξαγωγή συμπερασμάτων

Η αξιοπιστία των πληροφοριών και των συμπερασμάτων θεωρείται ως αποδεικτικό στοιχείο εφόσον κριθεί το σύστημα ως αποτελεσματικό.

Για να θεωρηθεί το σύστημα εσωτερικού ελέγχου ότι λειτουργεί με αποτελεσματικό τρόπο πρέπει να εξασφαλίζονται τα κάτωθι (Παππάς, 1999):

- το λογιστικό σύστημα λειτουργεί με βάση τις γενικά παραδεκτές λογιστικές αρχές και τις διατάξεις των σχετικών νόμων

- η προστασία του ανθρώπινου δυναμικού και η διαφύλαξη των περιουσιακών στοιχείων της επιχείρησης, τα οποία επιτυγχάνονται αφενός με την συνεχή λογιστική παρακολούθησή της και αφετέρου όταν λαμβάνονται διάφορα μέτρα όταν χρειάζεται
- οι αποφάσεις της διοίκησης εκτελούνται με ακρίβεια και με άμεσο τρόπο, με απώτερο σκοπό την βελτίωση των δραστηριοτήτων της επιχείρησης

Ο ελεγκτής πραγματοποιεί αξιολόγηση του εσωτερικού συστήματος ελέγχου με σκοπό τον εντοπισμό λαθών, παραλείψεων ή εκούσιων λογιστικών αλλοιώσεων. Επιδιώκει ουσιαστικά να εκτιμήσει την σοβαρότητα των επιπτώσεών τους στην αξιοπιστία των παρεχόμενων λογιστικών πληροφοριών.

5.5 Κατάρτιση προγράμματος ελέγχου τεκμηρίωσης

Ο εξωτερικός ελεγκτής δεν εξαλείφει τον κίνδυνο της εξαγωγής λανθασμένων συμπερασμάτων όσον αφορά την ορθότητα των λογιστικών στοιχείων όταν υπάρχει σύστημα εσωτερικού ελέγχου το οποίο έχει κριθεί ως αποτελεσματικό. Με άλλα λόγια, η γνώμη που θα διαμορφώσει ο ελεγκτής για την αξιοπιστία των οικονομικών καταστάσεων δεν επηρεάζεται μόνο από το εάν κριθεί αποτελεσματικό το σύστημα εσωτερικού ελέγχου ή όχι. Αυτό συμβαίνει για τους εξής λόγους (Καραμάνης, 2008):

- Η διοίκηση της εταιρείας έχει την πλήρη αρμοδιότητα και ευθύνη για την καθιέρωση, οργάνωση και λειτουργία του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, όπως βέβαια έχει και την δυνατότητα να παρεμβαίνει στο έργο του εσωτερικού ελεγκτή
- Ο εντοπισμός τυχόν λαθών ή παραλείψεων που υπάρχει περίπτωση να υφίστανται, δεν είναι εφικτό να γίνει πάντοτε έγκαιρα από τον εσωτερικό ελεγκτή
- Η ακεραιότητα του χαρακτήρα των διευθυντικών στελεχών και του επικεφαλής του τμήματος εσωτερικού ελέγχου δεν δύναται να εκτιμηθεί με βέβαιο τρόπο
- Υφίσταται ο κίνδυνος της δειγματοληψίας που πηγάζει από την εξέταση και αξιολόγηση με δειγματοληπτικό τρόπο του εσωτερικού ελέγχου

Αυτό έχει ως αποτέλεσμα να είναι υποχρεωτικός ο άμεσος έλεγχος των στοιχείων, όχι μόνο μέσα από την αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου, αλλά επαληθεύοντας την

αρτιότητα του λογιστικού κυκλώματος και συστήματος. Με αυτόν τον τρόπο, γίνεται προσπάθεια να αποδειχθούν τα λάθη και οι παραλείψεις, ενώ με την αξιολόγηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου εντοπίζονται τα λάθη και οι παραλείψεις που μπορεί να γίνουν. Ο έλεγχος αυτός χαρακτηρίζεται ως ουσιαστικός έλεγχος ή έλεγχος τεκμηρίωσης και είναι δειγματοληπτικός. Πραγματοποιείται διάκριση σε έλεγχο των συναλλαγών και σε έλεγχο των υπολοίπων λογαριασμών. Η διαφορά μεταξύ των δύο είναι ότι ο μεν έλεγχος συναλλαγών πραγματοποιείται κατά τη διάρκεια της περιόδου ενώ ο δεύτερος πραγματοποιείται μετά την λήξη της χρήσης.

Με το πρόγραμμα ελέγχου καθορίζονται (Παππάς, 1999):

1. Ο σκοπός των διάφορων (επιμέρους) ελέγχων
2. Ο τρόπος με τον οποίο θα επαληθευτεί η ακρίβεια των λογιστικών καταχωρήσεων και η ορθότητα των υπολοίπων των λογαριασμών τέλους χρήσης
3. Οι συναλλαγές που θα αποτελέσουν το δείγμα του ελέγχου και θα εξεταστούν καθώς και οι διαδικασίες που θα ακολουθηθούν για να ελεγχθεί η πληρότητα και η νομιμότητα των λογιστικών καταχωρήσεων
4. Ποιοι λογαριασμοί θα ελεγχθούν (δείγμα λογαριασμών) στο τέλος της χρήσης και ποιες ελεγκτικές διαδικασίες θα ακολουθηθούν (έχουν κριθεί δηλαδή ως απαραίτητες)
5. Ο συντονισμός των ελεγκτικών εργασιών καθώς και ποιες διαδικασίες ελέγχου θα πραγματοποιήσει κάθε μέλος της ελεγκτικής ομάδας

Η έκταση του ελέγχου τεκμηρίωσης είναι συνάρτηση διάφορων παραγόντων όπως (Παππάς, 1999):

1. Η έκταση του ελέγχου τεκμηρίωσης επηρεάζεται από το εάν έχει κριθεί ως αποτελεσματικός ή όχι ο εσωτερικός έλεγχος. Η σχέση που ισχύει είναι ότι όσο πιο ισχυρός είναι ο εσωτερικός έλεγχος τόσο μικρότερη είναι η έκταση του ελέγχου και αντίθετα
2. Ο αποδεκτός βαθμός ελεγκτικού κινδύνου. Η έκταση του ελέγχου τεκμηρίωσης επηρεάζεται από τον ελεγκτικό κίνδυνο και πρέπει να είναι μεγαλύτερη όσο μεγαλώνει και ο κίνδυνος

3. Η φύση του περιουσιακού στοιχείου που πρόκειται να ελεγχθεί
4. Η δαπάνη για την πραγματοποίηση του ελέγχου

5.6 Έλεγχος τεκμηρίωσης συναλλαγών

Ο ελεγκτής εξετάζει την ακρίβεια με την οποία λογιστικοποιούνται οι συναλλαγές και η προσπάθειά του επικεντρώνεται στην εξακρίβωση των γεγονότων που απεικονίζονται στις λογιστικές καταστάσεις κατά πόσο είναι εικονικές. Επίσης το ενδιαφέρον του στρέφεται και στο εάν τα καταχωρημένα λογιστικά γεγονότα είναι πλήρη και νόμιμα.

Οι ενέργειες που πραγματοποιεί ο ορκωτός ελεγκτής για την επίτευξη των παραπάνω είναι οι κάτωθι (Καραμάνης, 2008):

- Εξέταση της πληρότητας και της νομιμότητας των λογιστικών γεγονότων μέσω της παρατήρησης δείγματος παραστατικών
- Εξακρίβωση της ορθής εφαρμογής του πλάνου του εσωτερικού ελέγχου για την έκδοση των παραστατικών μέσω τυχαίας δειγματοληψίας παραστατικών
- Για το παραπάνω δείγμα παραστατικών πραγματοποιεί έλεγχο επαλήθευσης της ορθής μεταφοράς των πληροφοριών στα λογιστικά βιβλία, βάσει των ισχύοντων λογιστικών κανόνων καθώς και βάσει του Κώδικα Φορολογικής Απεικόνισης Συναλλαγών (ΚΦΑΣ)
- Με σκοπό τον προσδιορισμό του εύλογου των οικονομικών μεγεθών, ο ορκωτός ελεγκτής χρησιμοποιεί την κρίση του και αναλύει τις συναλλαγές της χρήσης

Ο έλεγχος των συναλλαγών ολοκληρώνεται όταν ο ορκωτός ελεγκτής διαπιστώσει ότι τα αποδεικτικά στοιχεία είναι επαρκή και κατάλληλα, σε τέτοιο βαθμό που να δύναται να τα χρησιμοποιήσει στη διαμόρφωση της κρίσης του όσον αφορά την αξιοπιστία των λογιστικών πληροφοριών.

5.7 Έλεγχος τεκμηρίωσης υπολοίπων λογαριασμών

Ο έλεγχος των υπολοίπων των λογαριασμών πραγματοποιείται κατά το στάδιο της οριστικοποίησης των ετήσιων υπολοίπων των λογαριασμών, δηλαδή στο τέλος της

οικονομικής χρήσης (Παππάς, 1999). Πιο αναλυτικά ο σκοπός του ελεγκτή είναι να εξακριβώσει εάν:

- Όλα τα οικονομικά στοιχεία έχουν πλήρως και ορθά καταχωρηθεί στα βιβλία της ελεγχόμενης μονάδας (λόγου χάρη δεν υφίστανται έσοδα από πωλήσεις αγαθών που να έχουν παραμείνει ακαταχώρητα)
- Η κυριότητα των στοιχείων ανήκει στην εταιρεία (π.χ. πάγια) και οι απαιτήσεις ή οι υποχρεώσεις αφορούν την εταιρεία
- Τα στοιχεία έχουν αποτιμηθεί βάσει των γενικά παραδεκτών λογιστικών αρχών
- Οι λογαριασμοί παρουσιάζονται με σαφήνεια στις λογιστικές καταστάσεις

Για να επιτευχθούν τα παραπάνω πρέπει να πραγματοποιηθούν διάφορες ενέργειες από την πλευρά του ελεγκτή. Πιο συγκεκριμένα, μερικές από τις ενέργειες που θα πρέπει να πραγματοποιήσει ο ελεγκτής είναι να (Παππάς, 1999):

- Παρακολουθήσει την διενέργεια της φυσικής απογραφής των περιουσιακών στοιχείων της εταιρείας πχ. των αποθεμάτων και να διασφαλίσει ότι οι υπολογισμοί αποτίμησης των οικονομικών στοιχείων που περιλαμβάνονται στον ισολογισμό είναι ορθοί
- Διασφαλίσει την ύπαρξη και ορθότητα των απαιτήσεων και υποχρεώσεων της εταιρείας μέσω επιβεβαιωτικών επιστολών από τρίτους
- Διασφαλίσει την ύπαρξη των λογαριασμών
- Επαληθεύσει την συμφωνία υπολοίπων των λογαριασμών του ισολογισμού
- Εξασφαλίσει ότι τηρείται το εφαρμοστέο λογιστικό πρότυπο στα πλαίσια της παρουσίασης των λογαριασμών στις οικονομικές καταστάσεις

Σε όλα τα παραπάνω θα πρέπει να ληφθεί υπόψιν ότι η έκτασή τους επηρεάζεται και από την επαγγελματική κρίση του ελεγκτή.

Τέλος, η ολοκλήρωση των ελεγκτικών διαδικασιών πραγματοποιείται με την διερεύνηση των γεγονότων που πραγματοποιήθηκαν σε χρόνο μεταγενέστερο από την ελεγχόμενη

περίοδο και την αξιολόγηση τους αναφορικά με το κατά πόσο η επιχείρηση δύναται να συνεχίσει την λειτουργία της (Going Concern).

5.8 Έκφραση γνώμης επί των οικονομικών καταστάσεων

Σύμφωνα με τον Παππά (1999), η αξιολόγηση της επάρκειας και της καταλληλότητας των ελεγκτικών τεκμηρίων που έχουν συγκεντρωθεί πραγματοποιείται στο τελικό στάδιο της ελεγκτικής διαδικασίας. Τα τεκμήρια αυτά οδηγούν τον ελεγκτή στο να συμπεράνει κατά πόσο οι παραλείψεις, τα λάθη και οι αλλοιώσεις των οικονομικών στοιχείων οι οποίες πραγματοποιήθηκαν κατά τη διάρκεια της ελεγχόμενης περιόδου θεωρούνται ως ουσιώδεις. Ο ελεγκτής, με βάση τα τεκμήρια που έχει συλλέξει θα πρέπει να αξιολογήσει κατά πόσο οι επιπτώσεις των παραπάνω (λάθη, παραλείψεις, αλλοιώσεις) θεωρούνται τόσο σημαντικές έτσι ώστε θα μπορούσαν να «πλήξουν» την αξιοπιστία και την ορθότητα των οικονομικών καταστάσεων και ανάλογα να αποφασίσει αν θα πρέπει να εκφέρει ανεπιφύλακτα γνώμη ή γνώμη με επιφύλαξη ή ακόμα και αντίθετη γνώμη. Η γνώμη που εκφέρει ο ελεγκτής αναγράφεται στο πιστοποιητικό ελέγχου (ή έκθεση ελέγχου) το οποίο στη συνέχεια υποβάλλεται στο διοικητικό συμβούλιο και στην γενική συνέλευση των μετόχων της εταιρείας. Επιπλέον, το πιστοποιητικό ελέγχου συμπεριλαμβάνεται υποχρεωτικά και στις δημοσιευμένες οικονομικές καταστάσεις.

6. Ελεγκτικός κίνδυνος

6.1 Ορισμός

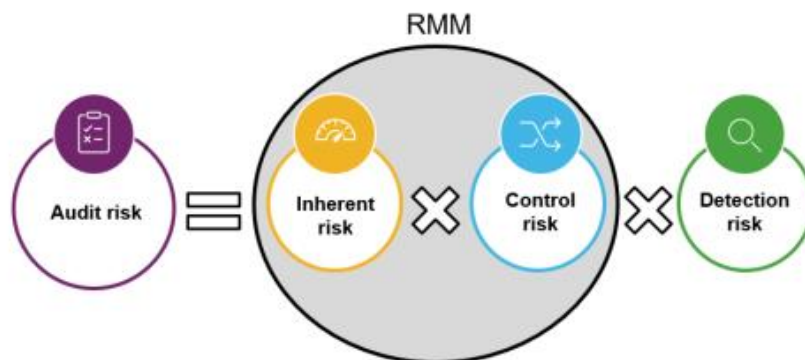
Κάθε φορά που ένας ελεγκτής παρέχει μια έκθεση σχετικά με τις οικονομικές καταστάσεις μιας εταιρείας, υπάρχει ο κίνδυνος η γνώμη του ελεγκτή να είναι εσφαλμένη. Αυτό αναφέρεται ως κίνδυνος ελέγχου. Μια εσφαλμένη ή ελαττωματική γνώμη ενδέχεται να παραπλανήσει τους επενδυτές και τις ρυθμιστικές αρχές. Ο ελεγκτής πρέπει να εξαλείψει ή τουλάχιστον να ελαχιστοποιήσει αυτόν τον κίνδυνο (Καραμάνης, 2008).

6.2 Τύποι ελεγκτικού κινδύνου

Ο ελεγκτικός κίνδυνος αναλύεται σε τρεις τύπους (Καραμάνης, 2008):

- Ενδογενής κίνδυνος (inherent risk): μια λανθασμένη λογιστική κατάσταση είναι ένα παράδειγμα αυτού του τύπου κινδύνου. Εάν οι εργαζόμενοι στο λογιστήριο δεν έχουν την απαιτούμενη εμπειρία ή γνώση, το επίπεδο ενδογενούς κινδύνου μπορεί να είναι υψηλό.
- Κίνδυνος εντοπισμού (detection risk): ο ελεγκτής μπορεί να αποτύχει να εντοπίσει ένα σφάλμα στα λογιστικά αρχεία. Αυτή η αποτυχία αναφέρεται ως κίνδυνος ανίχνευσης. Για να ελαχιστοποιηθεί αυτός ο κίνδυνος, είναι σημαντικό ο ελεγκτής να είναι ιδιαίτερα προσεκτικός κατά τη διάρκεια του ελέγχου. Θα πρέπει να ελέγχεται ο επαρκής όγκος των συναλλαγών, ώστε να διασφαλίζεται ότι εντοπίζονται τα σφάλματα και οι απάτες. Εάν εντοπιστούν αποκλίσεις στο επιλεγμένο δείγμα, θα πρέπει να αυξηθεί το μέγεθος του δείγματος των συναλλαγών που εξετάζονται.
- Κίνδυνος δικλίδων (control risk): αφορά την έλλειψη εσωτερικών δικλίδων ελέγχων εντός της οικονομικής οντότητας με αποτέλεσμα να υφίστανται σφάλματα σε υπόλοιπα λογαριασμών.

6.3 Μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου (accountancy-greece.gr)

Το μοντέλο ελεγκτικού κινδύνου είναι το θεμέλιο οποιουδήποτε ελέγχου. Το πρώτο βήμα για την εφαρμογή του μοντέλου κινδύνου ελέγχου είναι η κατανόηση της οικονομικής οντότητας και το περιβάλλον της. Θα πρέπει να εξεταστεί η φύση της επιχείρησης, οι εξωτερικοί παράγοντες που την επηρεάζουν και τον τρόπο με τον οποίο ο οργανισμός μετρά και ελέγχει την οικονομική του απόδοση.

Το επόμενο βήμα στην εφαρμογή του μοντέλου ελεγκτικού κινδύνου είναι η κατανόηση του συστήματος εσωτερικού ελέγχου και η γνώση των εσωτερικών ελέγχων που υπάρχουν (είτε μεμονωμένα είτε σε συνδυασμό), αν έχουν σχεδιαστεί σωστά για να επιτύχουν τους στόχους τους και εάν έχουν εφαρμοστεί (Καραμάνης, 2008).

7. Ανεξαρτησία ελεγκτή

7.1 Γενικά

Η ανεξαρτησία του ελεγκτή είναι σημαντική επειδή έχει αντίκτυπο στην ποιότητα του ελέγχου. Ο DeAngelo (1981b) αναφέρει ότι η ποιότητα του ελέγχου ορίζεται πρώτα ως η πιθανότητα ο ελεγκτής να αποκαλύψει την παραβίαση και κατά δεύτερον να αναφέρει την παραβίαση. Εάν ο ελεγκτής δεν παραμείνει ανεξάρτητος, ο ελεγκτής θα είναι λιγότερο πιθανό να αναφέρει τις παρατυπίες και επομένως η ποιότητα του ελέγχου θα είναι μειωμένη. Η σπουδαιότητα του πελάτη συνεπάγεται το βαθμό που οι ελεγκτές είναι οικονομικά εξαρτημένοι από τον πελάτη. Κατά την παροχή υπηρεσιών στον πελάτη, ένα ελεγκτικό γραφείο λαμβάνει αμοιβή από τον πελάτη, με αποτέλεσμα οι ελεγκτές να είναι οικονομικά συνδεδεμένοι με τον πελάτη (DeAngelo, 1981α).

Εάν ο πελάτης αποτελεί ένα σχετικά μεγάλο μέρος του χαρτοφυλακίου ενός ελεγκτή, ο ελεγκτής έχει κίνητρο να διατηρήσει τον πελάτη για να δικαιολογήσει μια μελλοντική πηγή εσόδων και κερδών και, ως εκ τούτου, να θέσει σε κίνδυνο την ανεξαρτησία και να ενεργήσει υπέρ του πελάτη (Blay, 2005).

7.2 Τα κίνητρα των ελεγκτών

Σε περίπτωση αποτυχίας του ελέγχου, ο ελεγκτής μπορεί να υποβληθεί σε νομικές ενέργειες που θα προκληθούν από λοιπά ενδιαφερόμενα μέρη, συνήθως είτε από ρυθμιστικούς φορείς είτε από επενδυτές. Λόγω αυτού του γεγονότος, η φήμη του ορκωτού ελεγκτή βλάπτεται και ο ελεγκτής πιθανόν να χάνει τις αμοιβές του από άλλους πελάτες (DeAngelo, 1981b). Ως εκ τούτου, ο υψηλός νομικός κίνδυνος χρησιμεύει ως κίνητρο για την ανεξαρτησία των ελεγκτών παρά την οικονομική εξάρτηση.

Αρκετοί ερευνητές διερευνούν την επίδραση της χαμηλής συγκέντρωσης στην ανεξαρτησία του ελεγκτή και την ποιότητα του ελέγχου. Ο DeAngelo (1981a) υποστηρίζει ότι οι μειώσεις των αμοιβών ελέγχου δεν βλάπτουν την ανεξαρτησία του ελεγκτή. Οι Deis, Jr. και Giroux (1992) χρησιμοποιούν πορίσματα ελέγχου ποιότητας ως αναφορά για την ποιότητα του ελέγχου. Διαπιστώνουν ότι όσο η ποιότητα του ελέγχου αυξάνεται τόσο αυξάνεται και ο αριθμός των πελατών της ελεγκτικής εταιρείας.

Όσον αφορά τις μεγάλες πέντε επιχειρήσεις, οι Reynolds και Francis (2001) αναφέρουν ότι οι μεγαλύτερες πέντε επιχειρήσεις είναι περισσότερο συντηρητικές προς τους μεγαλύτερους πελάτες των γραφείων τους. Διαπιστώνουν ότι οι μεγαλύτεροι δυνητικά προβληματικοί πελάτες έχουν περισσότερες πιθανότητες να λάβουν έκθεση ελέγχου με going concern. Οι Hunt και Lulseged (2007) θεωρούν ότι οι μικρότερες ελεγκτικές εταιρείες δεν είναι λιγότερο πιθανό να θέσουν σε κίνδυνο την ανεξαρτησία τους με τους μεγαλύτερους πελάτες, εκδίδοντας λιγότερες εκθέσεις ελέγχου με going concern.

Σε επίπεδο εταιρίου μιας ελεγκτικής εταιρείας, οι Trompeter (1994) και Carcello, Hermanson και Huss (2000) θεωρούν ότι η οικονομική σημασία του πελάτη έχει αρνητική επίδραση στην ανεξαρτησία του εταιρίου. Ο Trompeter αναφέρει από την έρευνά του ότι οι συνεργάτες σε επιχειρήσεις με καθεστώς αποζημίωσης είναι στενά συνδεδεμένοι με τη διατήρηση των πελατών. Οι Carcello, Hermanson και Huss, διαπιστώνουν ότι οι συνεργάτες σε ελεγκτική εταιρεία μικρού μεγέθους είναι πιο πιθανό να επηρεαστούν από το μέγεθος των πελατών από ό, τι σε μεγάλες ελεγκτικές εταιρείες όταν εξετάζουν ζητήματα που αφορούν την συνεχιζόμενη δραστηριότητα.

7.3 Διάρκεια διορισμού ορκωτών ελεγκτών

Ο Νόμος 4449/2017, λαμβάνοντας υπόψιν και τον Κανονισμό 537/2014 αναφέρει ότι:

1. Ο διορισμός ορκωτών ελεγκτών λογιστών και ελεγκτικών εταιρειών για τον υποχρεωτικό έλεγχο οντοτήτων δημοσίου συμφέροντος, υπόκειται στα εξής:

- Οι κύριοι εταίροι ελέγχου που είναι υπεύθυνοι για τη διενέργεια του υποχρεωτικού ελέγχου, παύουν τη συμμετοχή τους στον υποχρεωτικό έλεγχο της ελεγχόμενης οντότητας το αργότερο πέντε (5) έτη από την ημερομηνία διορισμού τους και δεν δύνανται να συμμετάσχουν εκ νέου στον υποχρεωτικό έλεγχο της ελεγχόμενης οντότητας πριν παρέλθουν τρία (3) έτη από την παύση αυτή.

2. Ο διορισμός ορκωτών ελεγκτών λογιστών και ελεγκτικών εταιρειών για τον υποχρεωτικό έλεγχο οντοτήτων μη δημοσίου συμφέροντος, υπόκειται στα εξής:

- Οι κύριοι εταίροι ελέγχου που είναι υπεύθυνοι για τη διενέργεια του υποχρεωτικού ελέγχου παύουν τη συμμετοχή τους στον υποχρεωτικό έλεγχο της ελεγχόμενης οντότητας το αργότερο πέντε (5) έτη από την ημερομηνία διορισμού τους και δεν δύνανται να συμμετάσχουν εκ νέου στον υποχρεωτικό έλεγχο της ελεγχόμενης οντότητας πριν παρέλθουν δύο (2) έτη από την παύση αυτή.

Υπάρχουν δύο αντίθετες απόψεις σχετικά με τις συνέπειες της χρονικής διάρκειας που ο ίδιος ελεγκτής παραμένει για πολλά χρόνια ως ελεγκτής μιας οντότητας σε σχέση με την ποιότητα του ελέγχου. Η πρώτη αναφέρει ότι καθώς η σχέση ελεγκτή-πελάτη επιμηκύνεται, ο ελεγκτής μπορεί να αναπτύξει στενή σχέση με τον πελάτη και να είναι πιο πιθανό να ενεργεί υπέρ των «θέλω» της διοίκησης, μειώνοντας έτσι την ποιότητα του ελέγχου. Η άλλη άποψη, από την άλλη πλευρά, αναφέρει ότι καθώς η θητεία του ελεγκτή καθίσταται μακρύτερη, ο ελεγκτής κατανοεί την επιχείρηση καλύτερα και αναπτύσσει την εμπειρία του κατά τη διάρκεια του ελέγχου, με αποτέλεσμα να επιτυγχάνεται υψηλότερη ποιότητα ελέγχου.

Τα πορίσματα μελετών δεν υποδηλώνουν συσχετισμό μεταξύ της θητείας και της συμπεριφοράς του ορκωτού ελεγκτή σε έναν έλεγχο. Σε μελέτη σχετικά με την αντίληψη του ελεγκτή, ο Shockley (1981) αναφέρει ότι οι ελεγκτές δεν αντιλαμβάνονταν ότι όταν η θητεία τους υπερβαίνει τα πέντε χρόνια θα μπορούσε να οδηγήσει σε μείωση της ανεξαρτησίας του ελεγκτή. Οι Knechel και Vanstraelen (2007) διαπιστώνουν ότι η μακροπρόθεσμη συνεργασία με τον ίδιο εξωτερικό ελεγκτή ούτε αυξάνει ούτε μειώνει την

πιθανότητα έκδοσης πιστοποιητικού ελέγχου χωρίς επιφύλαξη που στη συνέχεια θα οδηγούσε σε χρεοκοπία την εταιρεία.

Άλλη ομάδα ερευνητών παράγει αντίθετα ευρήματα σχετικά με την κατεύθυνση της συσχέτισης μεταξύ της θητείας και της συμπεριφοράς του ελεγκτή. Οι Deis και Giroux (1992) αναφέρουν ότι η ποιότητα του ελέγχου, που αντιπροσωπεύεται από τα ευρήματα ελέγχου ποιότητας, μειώνεται καθώς η σχέση ελεγκτή-πελάτη επιμηκύνεται. Σύμφωνα με τους Deis και Giroux, οι Carey και Simnett (2006) διαπιστώνουν επίσης ότι η μακροχρόνια σχέση ελεγκτών και πελατών σχετίζεται με χαμηλότερη τάση να εκδίδονται εκθέσεις ελέγχου με θέματα going concern.

Παρόλα αυτά, μελέτη έδειξε ότι η έκθεση ελέγχου περιλαμβάνει θέματα σχετικά με την συνεχιζόμενη δραστηριότητα εταιρειών και προέκυπτε στα πρώτα χρόνια της σχέσης ελεγκτή-πελάτη (Geiger και Raghunandan, 2002). Ενώ οι προηγούμενες έρευνες επικεντρώθηκαν μόνο σε ελεγκτικές εταιρείες, τα αποτελέσματα από τη μελέτη του Bamber και του Iyer (2007) αναφέρουν ότι τα κίνητρα του μεμονωμένου ελεγκτή μπορεί να έρχονται σε σύγκρουση με τα κίνητρα του ελεγκτικού γραφείου. Αυτό υποδηλώνει ότι ένας μεμονωμένος εταίρος ο οποίος συνήθως ασχολείται με τον πελάτη μπορεί να συνδεθεί με αυτόν και να μην πραγματοποιήσει έλεγχο σε βάθος.

Όσον αφορά τα κίνητρα και την συμπεριφορά των ελεγχόμενων οντοτήτων σχετικά με τη θητεία των ελεγκτών, ο Knapp (1991) διαπιστώνει ότι η ελεγχόμενη οντότητα αντιλαμβάνεται ότι η θητεία του ελεγκτή επηρεάζει την πιθανότητα οι ελεγκτές να ανακαλύψουν σημαντικά λάθη. Τα συμπεράσματά του υποδεικνύουν ότι οι ελεγκτές με πενταετή και εικοσαετή θητεία θεωρούνται πιο πιθανό να ανακαλύψουν σημαντικά λάθη από όσους δεν έχουν πενταετή εμπειρία με τον πελάτη.

Οι Carey και Simnett (2006) αναφέρουν ότι η μακροχρόνια σχέση εταίρων του ελεγκτή σχετίζεται με το ότι οι επιχειρήσεις-πελάτες έχουν κάποια οφέλη από τη διατήρηση μακροχρόνιων σχέσεων με τον ελεγκτή. Οι Omer, Bedard και Falsetta (2006) δηλώνουν ότι

η θητεία του ελεγκτή αυξάνει την πιθανότητα να αποκαλυφθούν φορολογικές παραβάσεις.

Όσον αφορά την αντίληψη των χρηστών των οικονομικών καταστάσεων, ο Shockley (1981) καταλήγει στο συμπέρασμα ότι η θητεία του ελεγκτή που υπερβαίνει τα πέντε χρόνια δεν θεωρείται σημαντική ως μείωση της ανεξαρτησίας του ελεγκτή. Οι Ghosh and Moon (2005) διαπιστώνουν ότι η μεγαλύτερη διάρκεια συνδέεται με την καλύτερη ποιότητα των κερδών που λαμβάνουν υπόψη οι επενδυτές της αγοράς των μετοχών. Τα αποτελέσματά τους δείχνουν επίσης ότι οι επιπτώσεις των κερδών στις κατατάξεις των μετοχών και των προβλέψεων των αναλυτών αυξάνονται με τη θητεία των ελεγκτών.

Οι Mansi, Maxwell και Miller (2004) διαπιστώνουν ότι η μεγαλύτερη διάρκεια της θητείας των εξωτερικών ελεγκτών συνδέεται με το χαμηλότερο κόστος χρηματοδότησης του χρέους στην αγορά ομολόγων και αυτή η συσχέτιση είναι πιο έντονη για τις επιχειρήσεις που δεν επενδύουν. Ωστόσο, οι Ghosh and Moon (2005) δείχνουν ότι η θητεία των ελεγκτών δεν επηρεάζει την αντίληψη των αναλυτών της αγοράς χρέους για την ποιότητα των αποδοχών.

Πρόσφατη μελέτη από τους Boone, Khurana και Raman (2008) δείχνει ότι η σχέση μεταξύ της θητείας του ελεγκτή και της αντίληψης του επενδυτή σχετικά με την ανεξαρτησία του ελεγκτή είναι μη γραμμική. Διαπιστώνουν ότι το ασφάλιστρο κινδύνου μετοχικού κεφαλαίου μειώνεται όταν η διάρκεια της θητείας στα πρώτα χρόνια, αλλά τείνει να αυξηθεί μετά από 13 χρόνια. Παρόλο που τα στοιχεία που αφορούν τους χρήστες των οικονομικών καταστάσεων καλύπτουν κυρίως την θητεία της ελεγκτικής εταιρίας, οι Kaplan και Mauldin (2008) εξετάζουν την άποψη των επενδυτών σχετικά με τη θητεία του ελεγκτικού γραφείου και του εταίρου του ελέγχου. Αναφέρουν ότι δεν υπάρχει σημαντική διαφορά στην ανεξαρτησία που αντιλαμβάνονται οι μη επαγγελματίες επενδυτές μεταξύ του ελεγκτικού γραφείου και της εναλλαγής εταίρων του ελέγχου. Το πιο σημαντικό είναι ότι αντιλήφθηκαν ότι η ισχυρή επιτροπή ελέγχου μπορεί να συμβάλει στην ενίσχυση της ανεξαρτησίας του ελεγκτή.

7.4 Απασχόληση από ελεγχόμενες οντότητες πρώην ορκωτών ελεγκτών

Ο Νόμος 4449/2017, λαμβάνοντας υπόψιν και την κοινοτική οδηγία 22α αναφέρει ότι:

1. Πριν από τη λήξη περιόδου διάρκειας τουλάχιστον ενός (1) έτους ή, στην περίπτωση υποχρεωτικού ελέγχου οντοτήτων δημοσίου συμφέροντος, πριν από τη λήξη περιόδου διάρκειας τουλάχιστον δύο (2) ετών από την ημέρα κατά την οποία έπαψε να δρα ως ορκωτός ελεγκτής λογιστής ή κύριος εταίρος ελέγχου σε σχέση με την ελεγκτική εργασία, ο ορκωτός ελεγκτής λογιστής ή ο κύριος εταίρος ελέγχου που διενεργεί υποχρεωτικό έλεγχο εκ μέρους της ελεγκτικής εταιρείας:

α) δεν αναλαμβάνει βασική διευθυντική θέση στην ελεγχόμενη οντότητα,
β) κατά περίπτωση, δεν συμμετέχει ως μέλος στην επιτροπή ελέγχου της ελεγχόμενης οντότητας ή αν δεν υφίσταται τέτοια επιτροπή, στο όργανο που εκτελεί καθήκοντα ισοδύναμα με αυτά της επιτροπής ελέγχου,
γ) δεν συμμετέχει ως μη εκτελεστικό μέλος στο διοικητικό συμβούλιο της ελεγχόμενης οντότητας.

2. Οι υπάλληλοι, οι μέτοχοι ή οι εταίροι εκτός των κυρίων εταίρων του ορκωτού ελεγκτή λογιστή ή της ελεγκτικής εταιρείας που διενεργεί υποχρεωτικό έλεγχο, καθώς και οποιοδήποτε άλλο φυσικό πρόσωπο, οι υπηρεσίες του οποίου τίθενται στη διάθεση ή υπό τον έλεγχο του εν λόγω ορκωτού ελεγκτή λογιστή ή της ελεγκτικής εταιρείας, δεν αναλαμβάνουν, στην περίπτωση που οι εν λόγω υπάλληλοι, μέτοχοι, εταίροι ή άλλα φυσικά πρόσωπα έχουν λάβει προσωπικά άδεια ως ορκωτοί ελεγκτές λογιστές.

7.5 Απασχόληση από ελεγκτικές εταιρείες πρώην εργαζομένων στις ελεγχόμενες οντότητες

Οι έρευνες δείχνουν ότι υπάρχει ανεπαρκής ποιότητα στις περιπτώσεις όπου στελέχη ελεγκτικών εταιρειών έχουν προσληφθεί ως διευθυντικά στελέχη σε εταιρείες που προηγουμένως πραγματοποιούσαν έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων. Οι έρευνες εστιάζουν στη σχέση που ενδέχεται να υπάρξει μεταξύ των ελεγκτών και των πρώην εργοδοτών τους και κατά πόσο αυτή η σχέση επηρεάζει την αντικειμενικότητα και την αμεροληψία τους.

Βάσει των ευρημάτων των μελετών (Lennox, 2004), η συχνότητα των εταιρειών που λάμβαναν γνώμη χωρίς επιφύλαξη από τον ελεγκτή εμφανίζεται μεγαλύτερη στις περιπτώσεις που υπάρχει προηγούμενη επαγγελματική σχέση, γεγονός που υποδηλώνει την εξασθένηση της ποιότητας του ελέγχου. Οι Menon και Williams αναφέρουν ότι οι ελεγχόμενες εταιρείες που απασχολούν πρώην ελεγκτές που ανήκαν στις ομάδες ελέγχου εμφανίζουν μεγαλύτερα κέρδη από ό,τι οι υπόλοιπες εταιρείες. Οπότε δημιουργείται το συμπέρασμα ότι οι ελεγκτές είναι πιο επιεικείς σε αυτές τις περιπτώσεις.

8. Εξωτερικοί ελεγκτές και εταιρική απάτη

8.1 Ανασκόπηση βιβλιογραφίας και άρθρων σχετικά με την συσχέτιση των εξωτερικών ελεγκτών και της εταιρικής απάτης

Οι ορκωτοί ελεγκτές φέρουν ευθύνη όσον αφορά την αξιολόγηση των κινδύνων που προκύπτουν λόγω διαφθοράς, παρόλα αυτά ο ρόλος τους δεν καθορίζεται με σαφήνεια από τις ρυθμιστικές αρχές του εξωτερικού ελέγχου.

Η διαφθορά αποτελεί σοβαρή απειλή για τις επιχειρήσεις και τις χώρες σε όλο τον κόσμο. Η διαφθορά υπονομεύει τις χώρες και τα θεσμικά της όργανα (Transparency International 2012). Η καταπολέμηση της διαφθοράς απαιτεί τις προσπάθειες και τη συνεργασία των όλων των ρυθμιστικών αρχών, των εξωτερικών ελεγκτών και των εσωτερικών ελεγκτών. Ο ρόλος των εξωτερικών ελεγκτών όσον αφορά την εταιρική διαφθορά δεν προσδιορίζονται σαφώς στα πρότυπα ελέγχου με αποτέλεσμα να είναι αναγκαία μια διεξοδική εξέταση και αναθεώρηση των προτύπων ελέγχου.

Η ανασκόπηση της βιβλιογραφίας δείχνει μια ροή έρευνας σχετικά με τον αντίκτυπο της διαφθοράς στην οικονομία και τους δεσμούς μεταξύ της διαφθοράς και του πολιτισμού. Για παράδειγμα, ο Lambsdorff (2003) διαπίστωσε ότι η διαφθορά είναι πιθανό να μειώσει τις επενδύσεις που θα οδηγήσουν επίσης σε χαμηλότερο Ακαθάριστο Εγχώριο Προϊόν. Οι Picur και Riahi-Belkaoui (2006) διαπίστωσαν ότι η φορολογική συμμόρφωση σε διεθνές επίπεδο συνδέεται θετικά με τον επιτυχή έλεγχο της διαφθοράς. Ο Kimuyu (2007) διαπίστωσε ότι όχι μόνο η διαφθορά υπονομεύει την σταθερή ανάπτυξη αλλά επίσης

μειώνει την τάση εξαγωγής. Οι Freckleton, Wright και Craigwell (2011) διαπίστωσαν ότι στις περιπτώσεις αναπτυσσόμενων οικονομιών, τα χαμηλότερα επίπεδα διαφθοράς ενισχύουν τον αντίκτυπο που έχουν οι Άμεσες Ξένες Επενδύσεις (ΑΞΕ) στην οικονομική ανάπτυξη. Οι Παπακωνσταντίνου, Τσαγκάνου και Συριόπουλος (2013) διαπίστωσαν ότι η διαφθορά έχει αρνητικό αντίκτυπο στην οικονομική ανάπτυξη. Οι Seleim και Bontis (2009) εξέτασαν τη σχέση μεταξύ πολιτισμού και διαφθοράς και τα ευρήματα αποκάλυψαν ότι οι μεμονωμένες συλλογικές πρακτικές ενθαρρύνουν τη διαφθορά και η αποφυγή αβεβαιότητας αυξάνει τα επίπεδα διαφθοράς. Οι συγγραφείς καθόρισαν την αποφυγή αβεβαιότητας ως "το βαθμό στον οποίο μια κοινωνία βασίζεται σε κανόνες και διαδικασίες για την κάλυψη γεγονότων και καταστάσεων στην καθημερινή τους ζωή" (Seleim και Bontis 2009, 168).

Η ανασκόπηση μας έδειξε επίσης ότι μόνο μερικές μελέτες εξέτασαν το ρόλο των εξωτερικών ελεγκτών ή / και του ελεγκτικού επαγγέλματος στην καταπολέμηση της διαφθοράς. Πράγματι, καμία μελέτη που είδαμε από τους συντάκτες δεν εξέτασε πραγματικά τις ευθύνες των εξωτερικών ελεγκτών σε σχέση με τη διαφθορά. Για παράδειγμα, οι Uecker, Brief και Kinney (1981) διερεύνησαν αν οι αντιλήψεις των διευθυντικών στελεχών για τον εξωτερικό ελεγκτή χρησιμεύουν ως αποτρεπτικό παράγοντα στις εταιρικές παρατυπίες. Ωστόσο, τα αποτελέσματά τους δεν υποστήριξαν αυτήν την υπόθεση. Οι συντάκτες πρότειναν ότι οι εξωτερικοί ελεγκτές αναμένεται να καταβάλουν πρόσθετες προσπάθειες για την ανίχνευση παρατυπιών για να αλλάξουν την αντίληψη της διαχείρισης. Μερικές από τις λίγες μελέτες που βρέθηκαν ήταν οι μελέτες των Albrecht, Malagueno, Holland και Sanders (2012) σχετικά με το αν η ύπαρξη ενός επαγγελματικού φορέα εποπτείας και ειδικών εκπαιδευτικών κανονισμών συσχετιζόταν με το αντιληπτό επίπεδο διαφθοράς μιας χώρας. Τα ευρήματά τους αποκάλυψαν ότι οι χώρες που έχουν ιδρύσει όργανο εποπτείας επαγγέλματος ελεγκτών θεωρούνται λιγότερο διεφθαρμένες. Διαπίστωσαν επίσης ότι οι χώρες που απαιτούν πρακτική εμπειρία, ακαδημαϊκή μελέτη και εξέταση άδειας για την άσκηση του ελέγχου θεωρούνται λιγότερο διεφθαρμένες. Ο Kimbro (2002) υποστήριξε ότι η πιθανότητα ανίχνευσης της διαφθοράς θα μπορούσε να αυξηθεί αυξάνοντας την υπευθυνότητα, τη διαφάνεια, την ανεξάρτητη

εποπτεία, τους ελέγχους και την πρόσβαση στις πληροφορίες. Οι Brown, Smith, White και Zutter (2013) διερεύνησαν τη σχέση μεταξύ πολιτικής διαφθοράς και σταθερής αξίας. Τα ευρήματά τους αποκάλυψαν ότι η ισχυρή παρακολούθηση των ελέγχων μπορεί να μετριάσει τις αρνητικές συνέπειες της πολιτικής διαφθοράς στην οικονομία. Οι Lamoreaux, Michas και Schultz (2015) διερεύνησαν το ρόλο της λογιστικής και της ποιότητας του ελέγχου στην κατανομή των δανείων αναπτυξιακής βοήθειας της Παγκόσμιας Τράπεζας. Τα ευρήματά τους δείχνουν ότι το ποσό της βοήθειας που χορηγεί η Παγκόσμια Τράπεζα σε μια χώρα είναι υψηλότερο για χώρες με ισχυρότερη λογιστική και ελεγκτική ποιότητα. Διαπίστωσαν επίσης ότι η λογιστική και η ποιότητα του ελέγχου σχετίζονται με τη χορήγηση δανείων από την Παγκόσμια Τράπεζα μόνο σε χώρες με σχετικά υψηλό επίπεδο διαφθοράς.

Αν και τα στοιχεία δείχνουν ότι οι υγιείς εξωτερικοί έλεγχοι θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην καταπολέμηση της διαφθοράς, εξακολουθεί να υπάρχει τεράστιο κενό γνώσεων στον τομέα αυτό, ιδίως όσον αφορά την ευθύνη των εξωτερικών ελεγκτών όσον αφορά την εταιρική διαφθορά και τον τρόπο με τον οποίο οι εξωτερικοί ελεγκτές μπορούν να αντιμετωπίσουν κινδύνους διαφθοράς.

8.2 Υποχρεώσεις των εξωτερικών ελεγκτών σε σχέση με την εταιρική διαφθορά

Από την εξέταση των προτύπων ελέγχου προέκυψε ότι, αν και δεν μπορούν να αμφισβητηθούν οι προσπάθειες των ρυθμιστικών αρχών για την καταπολέμηση της απάτης, δόθηκε ελάχιστη προσοχή στις ευθύνες των εξωτερικών ελεγκτών όσον αφορά την εταιρική διαφθορά. Για παράδειγμα, όσον αφορά την απάτη, το Διεθνές Συμβούλιο Ελέγχου και Εξασφάλισης (IAASB) εξέδωσε το Διεθνές Πρότυπο Ελέγχου (ΔΠΕ) 200, «Γενικοί Στόχοι του Ανεξάρτητου Ελεγκτή και η διενέργεια του ελέγχου σύμφωνα με τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα» (IAASB 2007) και το ΔΠΕ 240, «Οι ευθύνες του ελεγκτή σχετικά με την απάτη στον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων» (IAASB 2009α). Το Συμβούλιο Ελέγχου των Προτύπων (ASB) του Αμερικανικού Ινστιτούτου Πιστοποιημένων Λογιστών (AICPA) εξέδωσε τη Δήλωση σχετικά με το πρότυπο ελέγχου (SAS 99), «Η εξακρίβωση της απάτης σε έναν έλεγχο οικονομικών καταστάσεων (ASB 2002). Το Συμβούλιο Λογιστικής

Εποπτείας της Εταιρειών Δημόσιου Συμφέροντος (PCAOB) εξέδωσε επίσης την Ενότητα 316 για την Εξάλειψη της Απάτης κατά την διάρκεια ελέγχου Οικονομικών Καταστάσεων (PCAOB 2002). Ωστόσο, κανένα από αυτά τα πρότυπα ελέγχου δεν κάνει άμεση αναφορά στις ευθύνες των εξωτερικών ελεγκτών όσον αφορά την εταιρική διαφθορά, η οποία υπονοείται μόνο σιωπηρά και σε ορισμένες περιπτώσεις φαινομενικά αγνοείται, αν υποθεθεί ότι η διαφθορά δεν έχει επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις.

Πιο συγκεκριμένα, το ΔΠΕ 200 αναφέρει ότι «οι εξωτερικοί ελεγκτές είναι υπεύθυνοι για την ανίχνευση ουσιωδών ανακριβειών είτε λόγω σφαλμάτων είτε απάτης» (IAASB 2007, 3, παράγραφος 5). Δεδομένου ότι η διαφθορά είναι ένα είδος εσωτερικής απάτης (Wells 2005), οι εξωτερικοί ελεγκτές είναι πιθανόν υπεύθυνοι για την ανίχνευση ουσιωδών ανακριβειών που προκύπτουν από αυτήν. Παρόλα αυτά, αυτό αγνοήθηκε από το ΔΠΕ 240 (IAASB 2009a) και το SAS 99, που απαιτούν από τους εξωτερικούς ελεγκτές να εκτιμούν και να αντιμετωπίζουν κινδύνους απάτης που προκύπτουν μόνο από δύο τύπους εσωτερικής απάτης, όπως είναι η κατάχρηση των περιουσιακών στοιχείων και οι απάτες της χρηματοοικονομικής πληροφόρησης. Το ΔΠΕ 240 αναφέρει επίσης ότι η απάτη περιουσιακών στοιχείων και η απάτη στον τομέα των χρηματοοικονομικών εκθέσεων είναι πιο πιθανό να έχουν επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις (IAASB 2009a, παρ. A1-A6). Αντίθετα η Δήλωση (SAS) 99 δεν εξήγησε το σκεπτικό της.

Αυτό δείχνει ότι και τα δύο πρότυπα υποθέτουν ότι η διαφθορά δεν έχει αντίκτυπο στις οικονομικές καταστάσεις, αν και τα στοιχεία από διάφορες βιβλιογραφίες φαίνεται να διαφωνούν. Για παράδειγμα, οι Pacini, Swingen και Rogers (2002) ανέφεραν ότι η διαφάνεια στην χρηματοοικονομική πληροφόρηση υποβαθμίζεται από δραστηριότητες όπως είναι η δωροδοκία. Οι «διεφθαρμένοι» υπάλληλοι μπορούν να προκαλέσουν στους εργοδότες την αγορά των αγαθών και των υπηρεσιών από μια εταιρεία λόγω προσωπικού τους ενδιαφέροντος προς αυτήν την εταιρεία. Αυτή η μορφή διαφθοράς μπορεί να χαρακτηριστεί ως «σύγκρουση συμφερόντων». Αυτές οι συγκρούσεις συμφερόντων μπορούν επίσης να οδηγήσουν στη διαγραφή των πωλήσεων μέσω της χρήσης εκπτώσεων. Η ανεπαρκής γνωστοποίηση των συγκρούσεων συμφερόντων και των

συναλλαγών με τα συνδεδεμένα μέρη θα μπορούσε επίσης να έχει επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις με αποτέλεσμα να παραπλανηθούν οι μέτοχοι. Οι «διεφθαρμένες» πληρωμές θα μπορούσαν να πραγματοποιηθούν με συνήθεις επιχειρηματικούς συναλλαγές. Επίσης λοιπές μη πραγματικές πληρωμές ενδέχεται να εμφανιστούν στα λογιστικά βιβλία ως κάποιο είδος νόμιμων επιχειρηματικών εξόδων, όπως συμβουλευτικές αμοιβές. Τα δάνεια και τα έξοδα πιστωτικής κάρτας θα μπορούσαν επίσης να χρησιμοποιηθούν ως μορφή δωροδοκίας (ACFE 2012). Η διαφθορά θα μπορούσε να έχει επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις λόγω της προμήθειας αγαθών και υπηρεσιών μεγαλύτερης αξίας από την συνηθισμένη. Επιπλέον, η δωροδοκία περιλαμβάνει εκταμίευση μετρητών και καταγραφή της εκταμίευσης αυτής στα λογιστικά αρχεία (Wells 2011). Άλλοι λογαριασμοί που ενδέχεται να επηρεαστούν από τη διαφθορά περιλαμβάνουν το ταμείο της επιχείρησης, δώρα, πληρωμές ταξιδιών και ψυχαγωγίας, δωρεές και εικονικές συμβάσεις πώλησης. Η δωροδοκία πιθανώς να καταγραφεί στα λογιστικά βιβλία με τη μορφή πλασματικών πληρωμών, ψευδών αγορών, άτοκων δανείων ή ακόμα και πλασματικών προσφορών ή υπερβολικών χρεώσεων (Vona 2008, Wells 2011). Οι Cooper και Fargher (2011) θεώρησαν ότι η απόκρυψη δωροδοκίας μπορεί να πραγματοποιηθεί μέσω της χρέωσης της εταιρείας για υπηρεσίες που δεν εκτελέστηκαν, τιμολογώντας την εταιρεία με μεγαλύτερο επιτόκιο ή με τη μορφή δανείων ή πληρωμών επιδομάτων σε εταιρικούς υπαλλήλους. Αυτό έχει ως αποτέλεσμα την εσφαλμένη παρουσίαση των δαπανών και των περιουσιακών στοιχείων στις οικονομικές καταστάσεις, οι οποίες θα μπορούσαν επίσης να είναι σημαντικές. Η έννοια της σημαντικότητας αποτελεί κρίσιμο μέτρο αναφοράς του ελεγκτή κατά την εκτέλεση του έργου του λόγω του ότι η σημαντικότητα των στοιχείων των οικονομικών καταστάσεων κρίνεται βάσει του εάν η παράλειψη πληροφόρησης ή η μη ορθή πληροφόρηση μπορεί να επηρεάσει τις αποφάσεις που λαμβάνονται με βάση τις οικονομικές καταστάσεις. Καθώς η διαφθορά είναι παράνομη πράξη, η απόκρυψή της θα ήταν επειδή η γνώση της θα επηρέαζε την «κρίση ενός λογικού ατόμου». Η γνώση μιας διεφθαρμένης πράξης είναι πιθανώς πιο σημαντική από το απόλυτο μέγεθος της παραβίασης. Ως εκ τούτου, ακόμη και μια σχετικά μικρή ανακρίβεια στις οικονομικές καταστάσεις προκειμένου να κρύψει μια διεφθαρμένη

πράξη μπορεί να θεωρηθεί σημαντική, διότι θα μπορούσε να θεωρηθεί ως ένδειξη της έλλειψης ακεραιότητας της διοίκησης.

Η διαφθορά είναι μια παράνομη πράξη που απαγορεύεται από νόμους και κανονισμούς σε χώρες σε όλο τον κόσμο. Υφίσταται νόμοι όπου απαγορεύουν στα άτομα και τις επιχειρήσεις να πραγματοποιούν πληρωμές σε ξένους κυβερνητικούς αξιωματούχους ή πολιτικούς για να επηρεάσουν τις επιχειρηματικές συναλλαγές. Ο Οργανισμός Οικονομικής Συνεργασίας και Ανάπτυξης (ΟΟΣΑ) διαδραμάτισε σημαντικό ρόλο μέσω της ανάπτυξης και της υιοθέτησης της σύμβασης του 1997 για την αντιμετώπιση των παγκόσμιων ανησυχιών σχετικά με τη δωροδοκία σε όλο τον κόσμο (Pacini et al, 2002).

Τα πρότυπα ελέγχου εξηγούν επίσης την ευθύνη των εξωτερικών ελεγκτών όσον αφορά τις παράνομες πράξεις. Για παράδειγμα, το ΔΠΕ 250, «Εξέταση των Νόμων και Κανονισμών στον Έλεγχο των Οικονομικών Καταστάσεων (IAASB 2009b) και η Δήλωση (SAS) 54, «Παράνομες Πράξεις από τους Πελάτες», απαιτούν από τους εξωτερικούς ελεγκτές να λαμβάνουν υπόψη το ισχύον νομικό και κανονιστικό πλαίσιο στη διεξαγωγή του ελέγχου των οικονομικών καταστάσεων. Το ΔΠΕ 250 αναφέρει ότι «ο ελεγκτής πρέπει να αποκτήσει επαρκή και κατάλληλα ελεγκτικά στοιχεία σχετικά με τη συμμόρφωση με τις διατάξεις των νόμων και κανονισμών που γενικά αναγνωρίζονται ότι έχουν άμεσο αντίκτυπο στον προσδιορισμό των σημαντικών ποσών και των γνωστοποιήσεων στις οικονομικές καταστάσεις» (IAASB 2009b, παρ. A8).

Η ευθύνη του ελεγκτή να ανιχνεύει και να αναφέρει σφάλματα που προκύπτουν από παράνομες πράξεις που έχουν άμεσο και ουσιαστικό αντίκτυπο στον καθορισμό των ποσών των οικονομικών καταστάσεων είναι η ίδια με αυτή των ανακριβειών που προκλήθηκαν από λάθος ή απάτη. Ο ελεγκτής θεωρεί ότι οι νόμοι και οι κανονισμοί που αναγνωρίζονται γενικά από τους ελεγκτές έχουν άμεση και ουσιαστική επίδραση στον καθορισμό των ποσών των οικονομικών καταστάσεων.

Ωστόσο, και τα δύο πρότυπα δεν αναφέρονται άμεσα στη διαφθορά ή στις ευθύνες των εξωτερικών ελεγκτών όσον αφορά τη διαφθορά. Επιπλέον, η Δήλωση (SAS) 54 δεν

αναφέρει εάν οι κίνδυνοι διαφθοράς θα μπορούσαν να έχουν άμεσο ή έμμεσο αντίκτυπο στις οικονομικές καταστάσεις. Επίσης δεν είναι σαφές με ποιο τρόπο οι εξωτερικοί ελεγκτές θα μπορούσαν να αποφασίσουν εάν μια παράνομη πράξη έχει άμεσο ή έμμεσο αντίκτυπο στις οικονομικές καταστάσεις. Το ΔΠΕ 250 παρέχει ορισμένα παραδείγματα δεικτών μη συμμόρφωσης με τους νόμους και τους κανονισμούς που πρέπει να εξετάσουν οι εξωτερικοί ελεγκτές (IAASB 2009b, παρ. A13) που είναι παρόμοια με παραδείγματα δωροδοκίας που αναφέρει ο Wells (2005) στο βιβλίο του "Εξέταση απάτης", όπως: περιπτώσεις όπου τα χαμηλής προσφοράς βραβεία ακολουθούνται συχνά από τροποποιήσεις που αυξάνουν σημαντικά τις πληρωμές στον προμηθευτή, ασυνήθιστες ή ανεξήγητες διακυμάνσεις των υποχρεώσεων, των δαπανών ή των πληρωμών, συμβάσεις με ασυνήθιστα υψηλές τιμές για αγαθά ή υπηρεσίες που αγοράζονται από την εταιρεία και τέλος ακατάλληλη ή μη εξουσιοδοτημένη πληρωμή αγαθών ή υπηρεσιών. Αυτό υποδηλώνει ότι οι εξωτερικοί ελεγκτές πρέπει να αξιολογούν και να αντιμετωπίζουν κινδύνους δωροδοκίας και διαφθοράς, εφόσον έχουν σημαντικές επιπτώσεις στις οικονομικές καταστάσεις. Παρόλο αυτά, αυτό δεν αναφέρεται άμεσα στα πρότυπα ελέγχου.

Αυτή η έλλειψη σαφήνειας όσον αφορά τις ευθύνες των εξωτερικών ελεγκτών σε σχέση με τη διαφθορά των επιχειρήσεων θα μπορούσε να οδηγήσει τους εξωτερικούς ελεγκτές στην παράβλεψη της ευθύνης τους σχετικά με την ανίχνευση της διαφθοράς, δεδομένου ότι αυτό δεν απαιτείται ρητά από τα πρότυπα ελέγχου. Αυτό μπορεί να αυξήσει το κόστος των ελεγκτών και των δικαστικών εξόδων. Μπορεί επίσης να οδηγήσει σε ασυνέπεια όσον αφορά τη συμμόρφωση με τις απαιτήσεις των προτύπων ελέγχου για παράνομες πράξεις. Οι συνέπειες αυτού του γεγονότος θα μπορούσαν να είναι σοβαρές όχι μόνο από την άποψη της απώλειας της εμπιστοσύνης των μετόχων στο ελεγκτικό επάγγελμα, αλλά και από την ικανότητα των ελεγκτικών εταιρειών να επιβιώσουν στην αγορά ως αποτέλεσμα της κακής φήμης που θα επακολουθούσε.

9. Μελέτες περιπτώσεων εταιρικών σκανδάλων

Στο παρόν κεφάλαιο, παρουσιάζονται συγκεντρωτικά μερικά από τα σημαντικότερα σκάνδαλα εταιρειών τα οποία εμφανίστηκαν στο προσκήνιο τις τελευταίες δεκαετίες. Κατά τη διάρκεια των τελευταίων χρόνων έχουν δει το φως της δημοσιότητας αρκετά εταιρικά σκάνδαλα, κυρίως στις ΗΠΑ, τα οποία είχαν ως αποτέλεσμα να κλονίσουν την αξιοπιστία των εταιρειών ως προς το επενδυτικό κοινό. Άμεση απόρροια αυτού ήταν η ανάγκη για αναθεώρηση συγκεκριμένων λογιστικών προτύπων αλλά και του γενικότερου τρόπου με τον οποίο λειτουργούν οι χρηματοπιστωτικές αγορές. Το μεγαλύτερο μέρος αυτών των σκανδάλων ήταν αποτέλεσμα της απληστίας των διοικούντων των εταιρειών οδηγώντας τους έτσι στη δημιουργία πλασματικών λογιστικών μεγεθών και οικονομικών καταστάσεων στις εταιρείες που διεύθυναν. Αξίζει να σημειωθεί ότι σε ορισμένες δε περιπτώσεις, οι επιχειρήσεις οι οποίες εμπλέκονται σε τέτοιου είδους σκάνδαλα απάτης αποτελούν πολυεθνικές παγκοσμίου φήμης εταιρείες, λόγου χάρη η Enron και η World Com. Αξιοσημείωτο είναι επίσης το γεγονός ότι, στα σκάνδαλα αυτά εμπλέκονται και λοιπές εταιρείες όπως τραπεζικά ιδρύματα και μεγάλες ελεγκτικές εταιρείες (Arthur Andersen).

Αναφορικά με τους εξωτερικούς ελεγκτές (σε περιπτώσεις απάτης) έχει παρατηρηθεί ότι κατά την διενέργεια του ελέγχου τους δεν υπήρχε ανεξαρτησία μεταξύ ελεγκτή και ελεγχόμενης μονάδας αλλά επικρατούσε έλλειψη αντικειμενικότητας εξ' ου και η μείωση στην ποιότητα του ελέγχου τους. Βασικοί λόγοι που συντέλεσαν σε τέτοιου είδους συμπεριφορές είναι η ταυτόχρονη παροχή ελεγκτικών και διοικητικών υπηρεσιών αλλά και η οικειότητα που δημιουργήθηκε μεταξύ της ελεγχόμενης εταιρείας και του ελεγκτή.

9.1 Μεθοδολογία Έρευνας και ερευνητικά αποτελέσματα

Στον ακόλουθο πίνακα, περιγράφονται οι κυριότεροι τρόποι παραποίησης των λογιστικών μεγεθών. Για την έρευνα μας χρησιμοποιήθηκε ένα δείγμα 30 εταιρειών για τις οποίες έχει βγει στο φως της δημοσιότητας ότι παραποιούσαν τα στοιχεία τους. Από την ανάλυση αυτή συμπεραίνουμε ότι το μεγαλύτερο μέρος των εταιρειών αυτών για τη παραποίηση στοιχείων χρησιμοποιούν μεθόδους μείωσης των χρεών ή/και αύξηση των εσόδων τους. Συγκεκριμένα, αυτή η πλασματική εικόνα προκύπτει μέσω της εμφάνισης πλασματικών εσόδων προερχόμενα κυρίως από τις δραστηριότητες των εταιρειών ή/και την απόκρυψη μέρος των υποχρεώσεων τους, το οποίο έχει ως στόχο την παραπλάνηση των επενδυτών.

Πίνακας 1 - Περιπτώσεις εταιρικής απάτης

Εταιρεία	Χώρα	Τομέας δραστηριότητας	Είδος Απάτης / Παραποίησης	Κονδύλι Οικονομικών Καταστάσεων	Κατηγοριοποίηση
CBI Holding Company	Αμερική	Φαρμακευτική Εταιρεία	Απόκρυψη Υποχρεώσεων μέσω μη αληθινών πληρωμών προς τους προμηθευτές	Υποχρεώσεις	Απόκρυψη Υποχρεώσεων
Capital Bank Corporation	Αμερική	Παροχή Τραπεζικών Υπηρεσιών	Έλλειμμα στις τραπεζικές καταθέσεις των πελατών	Ταμειακά Διαθέσιμα	Απάτη στα ταμειακά διαθέσιμα
Enron	Αμερική	Προμηθευτής Φυσικού αερίου	Συναλλαγές που αφορούσαν ανταλλαγή μετοχών της Enron είχαν κινηθεί λογαριασμοί εισπρακτέοι ενώ θα έπρεπε να μειωθεί η καθαρή θέση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος του ενεργητικού να μην πραγματικό.	Απαιτήσεις	Παραποίηση Απαιτήσεων
Parmalat	Ιταλία	Τρόφιμα	Πλαστογράφιση εγγράφου όπου φαίνεται να υπάρχει στην τράπεζα Bank of America προθεσμιακός λογαριασμός με πάνω από \$4.98 δις	Ταμειακά Διαθέσιμα	Απάτη στα ταμειακά διαθέσιμα
Tyco International	Αμερική	Παραγωγή ηλεκτρονικών συσκευών	Πλαστογράφιση τραπεζικών εγγράφων με σκοπό την εμφάνιση μεγαλύτερων ταμειακών διαθεσίμων	Ταμειακά Διαθέσιμα	Απάτη στα ταμειακά διαθέσιμα
Waste Management	Αμερική	Περιβαλλοντικές υπηρεσίες	Μείωση των αποσβέσεων των παγίων με σκοπό την αύξηση των κερδών	Πάγια	Παραποίηση αξίας παγίων
GLOBO	γλία / Ελλάδα	Πληροφορική	Διόγκωση εσόδων με σκοπό της αύξηση της κερδοφορίας και την λήψη ομολογιακών δανείων	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
Xerox	Αμερική	Πληροφορική	Διόγκωση εσόδων μέσω διαστρέβλωσης των συμβολαίων μίσθωσης	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
Bristol - Mayers - Squibb	Αμερική	Φαρμακευτική Εταιρεία	Πώληση αποθεμάτων προς εμπόρους χωρίς την έγκρισή τους με σκοπό να μην εμφανίζονται μεγάλες ποσότητες αποθεμάτων στις Οικονομικές Καταστάσεις	Αποθέματα	Παραποίηση Αποθεμάτων
Freddie Mac	Αμερική	Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες	Διόγκωση εσόδων με σκοπό της αύξηση της κερδοφορίας	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
MiniScribe	Αμερική	Πληροφορική	Μέτρηση Ελλαττωματικών προϊόντων στην απογραφή	Αποθέματα	Παραποίηση Αποθεμάτων
Cendant	Αμερική	Μεστικά γραφεία	Διόγκωση εσόδων μέσω παρατυπιών στις συγχωνεύσεις με άλλες εταιρείες	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
AOL	Αμερική	Τηλεπικοινωνίες	Διόγκωση εσόδων μέσω εικονικών συμφωνιών με πελάτες	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
Adelphia	Αμερική	Τηλεπικοινωνίες	Κεφαλαιοποίηση δαπανών με σκοπό την αύξηση των κερδών	Έξοδα	Κεφαλαιοποίηση Δαπανών
CMS Energy	Αμερική	Ενέργεια	Διόγκωση εσόδων μέσω εικονικών εμπροσικών συμφωνιών	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων

Εταιρεία	Χώρα	Τομέας δραστηριότητας	Είδος Απάτης / Παραποίησης	Κονδύλι Οικονομικών Καταστάσεων	Κατηγοριοποίηση
Computer Associates	Αμερική	Πληροφορική	Κεφαλαιοποίηση δαπανών με σκοπό την αύξηση των κερδών	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
Dynergy	Αμερική	Ενέργεια	Διόγκωση εσόδων μέσω εικονικών εμπορικών συμφωνιών	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
Lucent Technologies	Αμερική	Τηλεπικοινωνίες	Κεφαλαιοποίηση δαπανών με σκοπό την αύξηση των κερδών	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
Merck & Co	Αμερική	Φαρμακευτική Εταιρεία	Διόγκωση εσόδων μέσω εικονικών εμπορικών συμφωνιών	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
Merrill Lynch	Αμερική	Χρηματοοικονομικές Υπηρεσίες	Παρατυπίες σχετικά με το Μετοχικό κεφάλαιο με σκοπό την λήψη μεγαλύτερων χρηματοδοτήσεων	Μετοχικό Κεφάλαιο	Παραποίηση Μετοχικού Κεφαλαίου
Peregrine Systems	Αμερική	Πληροφορική	Αύξηση των πωλήσεων μέσω μη ορθής αναγνώρισης εσόδων από μεταπωλήσεις τρίτων	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
AIG	Αμερική	Ασφάλειες	Διόγκωση εσόδων μέσω εικονικών ασφαλιστρών	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
Sunbeam	Αμερική	Εμπόριος ηλεκτρονικών συσκευών	Διόγκωση εσόδων μέσω εικονικών εμπορικών συμφωνιών	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
Worldcom	Αμερική	Τηλεπικοινωνίες	Κεφαλαιοποίηση δαπανών με σκοπό την αύξηση των κερδών	Έξοδα	Κεφαλαιοποίηση Δαπανών
Smarttalk Teleservices	Αμερική	Τηλεπικοινωνίες	Διόγκωση αποθεματικών	Αποθεματικά	Παραποίηση Αποθεματικών
Polly Peck	Αγγλία	Κλωστοϋφαντουργία	Η δομή της παρουσίασης των χρεών/δανειών δεν ήταν η πραγματική, με αποτέλεσμα να παραποιούνται οι δείκτες μόχλευσης και οι δείκτες waiver από τις τράπεζες	Δάνεια	Απόκρυψη χρεών
Duke Energy	Αμερική	Ενέργεια	Διόγκωση εσόδων μέσω εικονικών εμπορικών συμφωνιών	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
El Paso Corporation	Αμερική	Ενέργεια	Διόγκωση εσόδων μέσω εικονικών εμπορικών συμφωνιών	Έσοδα	Διόγκωση Εσόδων
Perry Drugstores	Αμερική	Φαρμακευτική Εταιρεία	Πλασματικά αποθέματα μέσω παραποίησης της φυσικής απογραφής	Αποθέματα	Παραποίηση Αποθεμάτων
Doughties Foods	Αμερική	Εμπόριο καταψυγμένων προϊόντων	Πλασματικά αποθέματα μέσω παραποίησης της φυσικής απογραφής	Αποθέματα	Παραποίηση Αποθεμάτων

Στο παρακάτω σχεδιάγραμμα παρουσιάζονται συνοπτικά τα ποσοστά των παραβάσεων ανά κατηγορία λογιστικού κονδυλίου για το δείγμα των εταιρειών που εξετάστηκε ανωτέρω.

Συγκεκριμένα, το μεγαλύτερο μέρος παραβάσεων εντοπίστηκε με ποσοστό 50% στα Έσοδα, ενώ ένα μικρότερο ποσοστό της τάξης των 13% και 10% εμφανίστηκε στα Αποθέματα και στα Ταμειακά Διαθέσιμα των εταιρειών αντίστοιχα.

Κονδύλι Οικονομικών Καταστάσεων που επηρεάστηκε	Αριθμός παραβάσεων ανά κατηγορία λογιστικού κονδυλίου	Ποσοστό παραβάσεων ανά κατηγορία λογιστικού κονδυλίου
Απαιτήσεις	1	3%
Αποθέματα	4	13%
Αποθεματικά	1	3%
Δάνεια	1	3%
Έξοδα	2	7%
Έσοδα	15	50%
Μετοχικό Κεφάλαιο	1	3%
Πάγια	1	3%
Ταμειακά Διαθέσιμα	3	10%
Υποχρεώσεις	1	3%
Σύνολο	30	100%

Από τους παραπάνω πίνακες και γραφήματα γίνεται εύκολα αντιληπτό ότι το μεγαλύτερο ποσοστό των εταιρειών με φαινόμενα απάτης είχε να κάνει με την παραποίηση και διαστρέβλωση του κονδυλίου των αποτελεσμάτων χρήσης, των "Εσόδων". Συμπεραίνεται λοιπόν ότι τα διευθυντικά στελέχη προσπαθούν να επηρεάσουν τα αποτελέσματα διογκώνοντας τον κύκλο εργασιών της εταιρείας με σκοπό να ικανοποιήσουν τους μετόχους αλλά και να λάβουν υψηλά μόνους επίτευξης στόχων. Επίσης οι αγορές παίζουν σημαντικό ρόλο, καθώς τα ανώτερα στελέχη προσπαθούν να δημοσιεύσουν όσο το δυνατόν καλύτερα αποτελέσματα και μεγαλύτερο τζίρο ανάλογα με το στόχο που θέλουν να καταφέρουν όπως πραγματοποίηση κάποιας εξαγοράς ή συγχώνευσης, απόδοση ή μη μερισμάτων, επηρεασμό της τιμής της μετοχής, φοροδιαφυγή κ.ά..

Ο λόγος για τον οποίο το συγκεκριμένο λογιστικό κονδύλι είναι εύκολα παραποιήσιμο από τις εταιρείες οφείλεται μεταξύ άλλων στην αδυναμία των ελεγκτικών προτύπων να εντοπίσουν τέτοιου είδους απάτες. Συγκεκριμένα, τα ελεγκτικά πρότυπα ορίζουν ως διαδικασία ελέγχου των εσόδων την αποστολή επιστολών σε πελάτες της εταιρείας

προκειμένου να επιβεβαιώσουν τα υπόλοιπα μεταξύ των δύο εταιρειών. Δεν είναι όμως λίγες οι περιπτώσεις απάτης κατά τις οποίες πίσω από τους «φαινομενικά» πελάτες κρύβονταν η ίδια η ελεγχόμενη εταιρεία. Σε άλλες περιπτώσεις η υπερβολική οικειότητα που είχε δημιουργηθεί μεταξύ ελεγχόμενης και ελεγκτή κατά την οποία ο ελεγκτής παραλάμβανε απευθείας από την ελεγχόμενη εταιρεία τις προαναφερθείσες επιστολές αποτελούσαν μία ακόμα αδυναμία του ελέγχου.

9.2.1 Παραδείγματα απάτης σε εταιρείες

Παρακάτω περιγράφονται ορισμένα παραδείγματα φαινομένων εταιρικής απάτης και οι επιπτώσεις της διαφθοράς στο επάγγελμα του ελεγκτή μέσα από την ανάλυση πραγματικών περιπτώσεων διαφθοράς.

Η επίπτωση της διαφθοράς στην φήμη του ελεγκτικού επαγγέλματος μπορεί να είναι σοβαρή ακόμη και όταν οι οικονομικές επιπτώσεις είναι ελάχιστες. Όταν οι εταιρείες αποτυγχάνουν ή αν αποκαλύπτεται ότι η διοίκηση ή οι βασικοί υπάλληλοι εμπλέκονται σε καταστάσεις απάτης, η εγκυρότητα των οικονομικών καταστάσεων αυτών των εταιρειών τίθεται συχνά υπό αμφισβήτηση. Μόλις αποκαλυφθεί η οικονομική χειραγώγηση, ο εξωτερικός ελεγκτής βρίσκεται κα αυτός υπό εξέταση και έλεγχο (Cooper and Fargher 2011).

α. «CBI Holding Company», (Λουμιώτης, 2009)

Κατά τη διάρκεια της δεκαετίας του '80, η CBI Holding Inc., λειτουργούσε ως μητρική εταιρεία αρκετών θυγατρικών που είχαν ως δραστηριότητα την εμπορία φαρμακευτικών προϊόντων. Οι θυγατρικές εταιρείες πραγματοποιούσαν αγορές φαρμάκων από βιομηχανίες φαρμάκων και στη συνέχεια τα διοχέτευαν σε νοσοκομεία, σε φαρμακεία και σε κέντρα περίθαλψης. Το 1991, ο πρόεδρος και Διευθύνων Σύμβουλος της CBI μεταβίβασε το 48% των μετοχών της εταιρείας του σε μια άλλη εταιρεία επενδύσεων, με τη συμφωνία να διορίζει τα 3 μέλη του Διοικητικού Συμβουλίου της CBI και η εταιρεία επενδύσεων να διορίζει τα υπόλοιπα 2 μέλη. Η ελεγκτική εταιρεία που διενεργούσε τον

έλεγχο ήταν η Ernst&Young (EY), η οποία διατύπωνε σύμφωνη γνώμη επί των οικονομικών καταστάσεων από το 1990 έως το 1993.

Οι συνεργάτες του προέδρου, σκοπίμως επηρέαζαν τα αποτελέσματα και την χρηματοοικονομική θέση της CBI με λογιστικές αλημείες που εμπνέονταν από τον ίδιο τον πρόεδρο και του έδιναν την δυνατότητα να λαμβάνει υπερβολικά ετήσια μπόνους. Η απόκρυψη των πληρωτέων λογαριασμών ήταν μία από τις μεθόδους τις οποίες ο πρόεδρος και οι συνεργάτες του χρησιμοποιούσαν για να διαστρεβλώσουν τις οικονομικές καταστάσεις των χρήσεων 1992 και 1993 της CBI. Στις χρήσεις αυτές, η CBI απέκρυψε δεκάδες εκατομμύρια υποχρεώσεις προς τους βασικούς προμηθευτές της. Μετά από αγωγές που έγιναν, αποκαλύφθηκε το σχέδιο εξαπάτησης. Οι σκόπιμες αποκρύψεις των υποχρεώσεων της CBI ήταν ουσιώδεις για τις χρηματοοικονομικές καταστάσεις των περιόδων 1992 και 1993, σύμφωνα με τους δικαστές. Ο χαρακτηρισμός του έργου του ελέγχου της εταιρείας CBI από την ελεγκτική εταιρεία ήταν «έργο στενής παρακολούθησης». Οι παράγοντες κινδύνου είχαν επισημανθεί στα φύλλα ελέγχου της ελεγκτικής εταιρείας. Για τους ελέγχους των χρήσεων 1992 και 1993, η ελεγκτική ομάδα είχε ετοιμάσει φύλλα εργασίας που περιλάμβανε τις δύο βασικές ελεγκτικές διαδικασίες για τους πληρωτέους λογαριασμούς, την έρευνα για υποχρεώσεις που δεν είχαν καταχωρηθεί και την λήψη επιστολών επιβεβαίωσης υπολοίπων από τους προμηθευτές της CBI με το μεγαλύτερο υπόλοιπο. Επίσης κατά τον έλεγχο της χρήσης 1992, η ελεγκτική ομάδα ανακάλυψε πληθώρα πληρωμών που αφορούσαν υποχρεώσεις που δεν είχαν καταχωρηθεί, χωρίς όμως να καταφέρουν να επιβεβαιώσουν κατά πόσο οι ισχυρισμοί της διοίκησης, ότι οι πληρωμές αφορούσαν προκαταβολές, ότι ήταν αληθείς ή όχι. Οι δικαστές αποφάνθηκαν ότι οι ελεγκτές δεν είχαν καταφέρει να διερευνήσουν σε βάθος τις υποτιθέμενες προκαταβολές και να εκτιμήσουν την αξιοπιστία των επεξηγήσεων του πελάτη τους. Όσον αφορά την δεύτερη σημαντική ελεγκτική διαδικασία για τους πληρωτέους λογαριασμούς, αυτή της λήψης επιστολών επιβεβαίωσης υπολοίπου των πέντε μεγαλύτερων προμηθευτών, οι δικαστές αποφάνθηκαν το ίδιο όπως και στην πρώτη περίπτωση καθώς οι επιστολές δεν αφορούσαν τους πέντε μεγαλύτερους προμηθευτές της εταιρείας.

Οι ελεγκτικές διαδικασίες οι οποίες χρησιμοποιήθηκαν από την ελεγκτική ομάδα στους λογαριασμούς των υποχρεώσεων της CBI στη λήξη της χρήσης 1993 είχαν επηρεαστεί από τα αναληθή επιβεβαιωτικά στοιχεία που είχαν συλλεχθεί κατά τη διάρκεια της προηγούμενης χρήσης (1992). Όπως και το 1992, έτσι και το 1993, η διοίκηση της CBI επιχείρησε να αποκρύψει ακαταχώρητες υποχρεώσεις, χαρακτηρίζοντάς τες ως προκαταβολές σε προμηθευτές. Ως εκ τούτου, οι δικαστές έβγαλαν τα ίδια συμπεράσματα και για τη χρήση 1993, με αποτέλεσμα η ελεγκτική εταιρεία να κριθεί υπεύθυνη για την χρεοκοπία της CBI. Οι δικαστές αναγνώρισαν τα ελεγκτικά πρότυπα τα οποία η ελεγκτική εταιρεία είχε παραβιάσει κατά την διενέργεια των ελεγκτικών διαδικασιών.

β. «Capital Bank Corporation», (Λουμιώτης, 2009)

Το 1975 ιδρύθηκε η εταιρεία CapitalBankCorporation με κύρια δραστηριότητα την εξυπηρέτηση των τραπεζικών αναγκών των πελατών της. Η εταιρεία ήταν δημοσίου ενδιαφέροντος και εγγεγραμμένη στην Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς.

Η ελεγκτική εταιρεία με το που ανέλαβε τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων, πραγματοποίησε αιφνιδιαστική καταμέτρηση μετρητών σε ένα από τα υποκαταστήματα της εταιρείας, με σκοπό να ελέγξει την συμμόρφωση της εταιρείας με ορισμένες διαδικασίες εσωτερικού ελέγχου και την αξιολόγηση του προσωπικού του τμήματος εσωτερικού ελέγχου. Κατά τον έλεγχο διαπιστώθηκε ότι στο λογαριασμό «Διαθέσιμα» είναι καταχωρημένο το ποσό των €2,7 εκ., που αντιστοιχούσε στο 61% των συνολικών διαθεσίμων της τράπεζας, και το οποίο θα έπρεπε να είναι διαθέσιμο κατά την ημερομηνία της αιφνιδιαστικής καταμέτρησης. Όταν ζητήθηκε να πραγματοποιηθεί η καταμέτρηση, οι υπάλληλοι της τράπεζας υποστήριξαν ότι ο πρόεδρος είχε διαχωρίσει τα χρήματα σε δύο θησαυροφυλάκια, όπου όμως στο ένα από τα δύο θα μπορούσαν να έχουν πρόσβαση, καθώς το δεύτερο ανοίγει μόνο παρουσία του ίδιου του προέδρου ο οποίος βρισκόταν στο εξωτερικό εκείνη την ημέρα. Οι ελεγκτές ενημέρωσαν τους υπαλλήλους ότι θα επιστρέψουν για να ολοκληρώσουν την καταμέτρηση όταν θα είναι διαθέσιμος και ο πρόεδρος.

Η πρακτική διαχωρισμού των διαθεσίμων σε δύο θυρίδες δεν ήταν μια συνηθισμένη τραπεζική διαδικασία. Όταν μερικές μέρες αργότερα επέστρεψε ο πρόεδρος από το εξωτερικό, ενημερώθηκαν οι ελεγκτές και πήγαν στο υποκατάστημα για την ολοκλήρωση της καταμέτρησης των διαθεσίμων. Η καταμέτρηση ολοκληρώθηκε χωρίς να εντοπιστούν ανακρίβειες ή παραλείψεις. Ο πρόεδρος της εταιρείας ανέφερε, μετά από σχετική ερώτηση των ελεγκτών για ποιο λόγο είναι διαχωρισμένα τα διαθέσιμα σε δύο θυρίδες, ότι τα κρατούσε γιατί ένας σημαντικός πελάτης σκόπευε να τα χρησιμοποιήσει να πάσα στιγμή σε διάφορες επενδύσεις του, άρα χρειαζόταν άμεση πρόσβαση σε αυτά. Οι ελεγκτές πείστηκαν από τα λεγόμενα του προέδρου και δεν προέβησαν σε επιπλέον ελεγκτικές διαδικασίες. Μετά από μήνες όπου ολοκληρώθηκε ο έλεγχος των οικονομικών καταστάσεων, η ελεγκτική εταιρεία διατύπωσε γνώμη χωρίς επιφύλαξη στο Πιστοποιητικό ελέγχου επί των οικονομικών καταστάσεων της Capital Bank.

Αργότερα αποκαλύφθηκε ότι ο πρόεδρος της εταιρείας είχε καταχραστεί τουλάχιστον €400 εκ. από τα διαθέσιμα της εταιρείας. Ο πρόεδρος και οι υπάλληλοί του είχαν αποκρύψει το έλλειμμα αυτό από τους εξωτερικούς ελεγκτές. Την ημέρα της καταμέτρησης, ο πρόεδρος είχε κρυφά μεταβεί στο υποκατάστημα και είχε μεταφέρει τα χρήματα που έλειπαν από άλλα υποκαταστήματα της τράπεζας, με αποτέλεσμα οι ελεγκτές να μην διαπιστώσουν κάποια έλλειμμα στο συγκεκριμένο υποκατάστημα.

Μετά από τους ελέγχους που πραγματοποιήθηκαν από την Επιτροπή Κεφαλαιαγοράς σχετικά με τον έλεγχο που είχε πραγματοποιήσει η ελεγκτική εταιρεία επί των οικονομικών καταστάσεων της Capital Bank, διαπιστώθηκε η πλημμελής εκτέλεση των ελεγκτικών καθηκόντων από την πλευρά της ομάδας ελέγχου.

γ. «Enron», (Λουμιώτης, 2009)

Η εταιρεία ENRON ιδρύθηκε το 1930 έχοντας ως κύρια δραστηριότητα την πώληση φυσικού αερίου σε ιδιώτες και σε βιομηχανίες για να το χρησιμοποιήσουν για θέρμανση. Στη συνέχεια εξαγόρασε μικρότερους ανταγωνιστές της και έγινε μία από τις μεγαλύτερους προμηθευτές φυσικού αερίου στην Αμερική. Μεταγενέστερα μετατράπηκε από έναν συμβατικό προμηθευτή φυσικού αερίου σε μεσολαβητή ανάμεσα σε

παραγωγούς προϊόντων ενέργειας και στους καταναλωτές. Το 2000, η Enron παρουσίασε συναλλαγές ύψους άνω των 335 δις δολαρίων, κάνοντας την Enron την μεγαλύτερη εταιρεία του κλάδου στον κόσμο. Χάρης στα οικονομικά αποτελέσματα που παρουσίαζε η εταιρεία, τα διοικητικά στελέχη της χαρακτηρίστηκαν ως ικανοί επιχειρηματίες και κατέκτησαν περίοπτη θέση στον επιχειρηματικό κόσμο.

Τα ανώτερα αυτά στελέχη έδιναν ιδιαίτερη βαρύτητα στην καλυτέρευση των αποτελεσμάτων της εταιρείας. Αυτό φαίνεται και από τις επιστολές που έστελναν προς τους μετόχους, όπου ανέφεραν ότι πρωταρχικός στόχος τους είναι τα κέρδη ανά μετοχή και η μεγαλύτερη απόδοση κερδών.

Παρόλα αυτά, το 2001, η εταιρεία πτώχευσε. Η αναπάντεχη πτώση της προκάλεσε πανικό στους επενδυτές σε όλη τη χώρα. Τα οικονομικά προβλήματα ήταν σοβαρά και προέκυψαν από δημόσιες αποκαλύψεις που αφορούσαν αμφίβολες λογιστικές και οικονομικές αποφάσεις που έλαβε η οικονομική διεύθυνση της εταιρείας. Οι αποφάσεις αυτές είχαν αναλυθεί και λάβει την έγκριση από την ελεγκτική εταιρεία που είχε αναλάβει τον έλεγχο των οικονομικών καταστάσεων. Η μετοχή της εταιρείας μειωνόταν φτάνοντας τα 30 δολάρια από τα 80 δολάρια που βρισκόταν από την αρχή της χρονιάς. Μερικές εβδομάδες αργότερα, η εταιρεία πραγματοποίησε επαναδιατύπωση της Κατάστασης των αποτελεσμάτων της για τα τελευταία 5 χρόνια, με αποτέλεσμα να εξαλειφθούν κέρδη περίπου 600 εκ. δολαρίων. Τα ανώτερα διευθυντικά στελέχη, συμπεριλαμβανομένου του οικονομικού διευθυντή, είχαν παραβεί διάφορες βασικές λογιστικές αρχές στην σύνταξη των οικονομικών καταστάσεων, με αποτέλεσμα αυτές σαν εμφανίζουν διαφορετικά αποτελέσματα από τα πραγματικά. Πιο συγκεκριμένα, συναλλαγές που αφορούσαν ανταλλαγή μετοχών της Enron και είχαν κινηθεί λογαριασμοί εισπρακτέοι ενώ θα έπρεπε να μειωθεί η καθαρή θέση. Αυτό είχε ως αποτέλεσμα ένα μεγάλο μέρος του ενεργητικού να μην πραγματικό. Η κριτική στράφηκε στον ρόλο που διαδραμάτιζε η ελεγκτική εταιρεία. Διαπιστώθηκε ότι η επιθετική και οικονομική αντιμετώπιση διάφορων συναλλαγών από την πλευρά της Enron ήταν μετά από συνεννόηση με μέλη της ελεγκτικής ομάδας. Η έρευνα της Επιτροπής Κεφαλαιαγοράς κατέληξε στην επιβολή κυρώσεων στους

εξωτερικούς ελεγκτές καθώς και στην ανάγκη επαναδιατύπωσης των οικονομικών καταστάσεων.

Αξίζει να σημειωθεί ότι μετά το σκάνδαλο της Enron, εμφανίστηκε στην Αμερική ο Νόμος Sarbanes- Oxley. Πιο συγκεκριμένα, με σκοπό την αποφυγή εταιρικών απατών, ο γερουσιαστής Paul Sarbanes και ο εκπρόσωπος των ΗΠΑ M. Oxley, συνέταξαν το νόμο αυτό με σκοπό την προστασία των επενδυτών και όλων των υπολοίπων ενδιαφερόμενων μερών σε μια εμπορική επιχείρηση, με αποτέλεσμα την βελτίωση της ακρίβειας και της αξιοπιστίας των δημοσιευμένων οικονομικών καταστάσεων. Σημαντικές αλλαγές που έφερε ο νόμος αυτός είναι:

- Τέθηκε η υποχρεωτική δημιουργία συστήματος εσωτερικού ελέγχου και θέσπιση εσωτερικών δικλίδων ασφαλείας σε όλες τις δραστηριότητες της οικονομικής οντότητας.
- Προστέθηκε στις εκθέσεις ελέγχου η βεβαίωση της αποτελεσματικότητας του συστήματος εσωτερικού ελέγχου
- Κατέστησε απολύτως παράνομη οποιαδήποτε προσπάθεια χειραγώγησης ή παραπλάνησης του ελεγκτή που ασχολείται με την διενέργεια εξωτερικού ελέγχου
- Επέβαλλε την γνωστοποίηση στις οικονομικές καταστάσεις όλων των συναλλαγών και στοιχείων που αφορούν την εταιρεία
- Καθιέρωσε σημαντικούς περιορισμούς σχετικά με την παροχή μη ελεγκτικών υπηρεσιών προς τις εταιρείες-πελάτες από τις ελεγκτικές εταιρείες

10. Συμπεράσματα

Τα φαινόμενα απάτης μέσω της παραποίησης των χρηματοοικονομικών καταστάσεων είναι ένα πρόβλημα που υπάρχει έντονα. Οι επιχειρήσεις χειραγωγούν τα κέρδη τους γεγονός που έχει πάρει μεγάλες διαστάσεις τόσο στην Ελλάδα όσο και σε λοιπές χώρες του εξωτερικού. Οι διοικήσεις των εταιρειών προσπαθούν να εμφανίσουν μια παραπλανητική εικόνα οικονομικών της εταιρείας τους μέσω της εκμετάλλευσης είτε αδυναμιών των λογιστικών κανόνων και νόμων είτε, κατά κόρον, μέσω παραβίασης αυτών. Ο απώτερος σκοπός βέβαια είναι η χειραγώγηση των κερδών.

Η πρόληψη τέτοιου είδους πράξεων είναι το σημαντικότερο μέτρο καταστολής. Κάθε εταιρεία θα πρέπει να έχει στο προσωπικό της εσωτερικούς ελεγκτές όπου θα μπορούν να ξεχωρίζουν οτιδήποτε θα μπορούσε να βάλει σε κίνδυνο την εταιρεία.

Σύμφωνα με τις περιπτώσεις που εξετάσαμε στο δείγμα των εταιρειών παραπάνω, συμπεραίνεται ότι στις περισσότερες περιπτώσεις υπαίτιοι ήταν ως επί των πλείστον άτομα που ενδιαφέρονταν για το προσωπικό οικονομικό τους συμφέρον. Ως εκ τούτου θα πρέπει να ληφθούν αυστηρότερα μέτρα για την καταπολέμηση της απάτης.

Τα ερευνητικά αποτελέσματα μας έδειξαν ότι οι ορκωτοί ελεγκτές έχουν πιθανόν ευθύνη για την ανίχνευση ουσιωδών ανακρίβειών που προκύπτουν από τη διαφθορά, οι οποίες ανακρίβειες θα μπορούσαν να έχουν σημαντική επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις. Ωστόσο, αυτό δεν αναφέρεται άμεσα και σαφώς στα πρότυπα ελέγχου. Τα πρότυπα ελέγχου επίσης υπονοούν ότι η διαφθορά ενδέχεται να μην έχει αντίκτυπο στις οικονομικές καταστάσεις, σε αντίθεση με άλλες μορφές εσωτερικής απάτης, όπως η απάτη περιουσιακών στοιχείων και η απάτη στον τομέα των χρηματοοικονομικών πληροφοριών. Ωστόσο, τα στοιχεία από την βιβλιογραφία έδειξαν ότι η διαφθορά θα μπορούσε να οδηγήσει σε ψευδείς δηλώσεις στις οικονομικές καταστάσεις. Τα ευρήματα αποκάλυψαν επίσης ότι σε περιπτώσεις σκανδάλων διαφθοράς, οι εξωτερικοί ελεγκτές είναι πιθανό να ερευνηθούν από τις αρχές. Αυτό ήταν εμφανές από την ανάλυση των περιπτώσεων διαφθοράς που αναλύθηκε ανωτέρω, όταν οι εξωτερικοί ελεγκτές δεν κατάφεραν να ανακαλύψουν διεφθαρμένες πρακτικές στις εταιρείες που πραγματοποιούσαν έλεγχο. Τα ενδιαφερόμενα μέρη αναμένουν από τους εξωτερικούς ελεγκτές να εντοπίσουν τις πιθανότητες που υπάρχουν για διαφθορά. Η μη ανακάλυψη της διαφθοράς επηρεάζει αρνητικά τη φήμη των ελεγκτικών εταιρειών και εγείρει ανησυχίες σχετικά με την αξία των εξωτερικών ελέγχων. Ο λόγος που οι ελεγκτές πρέπει να ανησυχούν για τη διαφθορά είναι ότι μια επίπτωση που προκύπτει από τη διαφθορά μπορεί να είναι πιο δαπανηρή για το ελεγκτικό γραφείο και πιθανώς για ολόκληρο το επάγγελμα παρά από ένα σφάλμα που προκαλείται από άλλους παράγοντες.

Τα ευρήματα μας επισήμαναν την ευθύνη των εξωτερικών ελεγκτών όσον αφορά την εταιρική διαφθορά και τον τρόπο με τον οποίο οι εξωτερικοί ελεγκτές θα μπορούσαν πραγματικά να αξιολογήσουν και να ανταποκριθούν σε κινδύνους διαφθοράς.

Οι ρυθμιστικές αρχές ελέγχου πρέπει να διευκρινίσουν το ρόλο των εξωτερικών ελεγκτών όσον αφορά τη διαφθορά. Αυτό απαιτεί τα πρότυπα ελέγχου να δηλώνουν σαφώς ότι «οι εξωτερικοί ελεγκτές είναι υπεύθυνοι για τον εντοπισμό ουσιωδών ανακριβειών λόγω διαφθοράς και ότι οφείλουν να εκτιμούν και να αντιμετωπίζουν κινδύνους διαφθοράς».

Τα πρότυπα ελέγχου πρέπει να εξηγούν ότι η διαφθορά δεν είναι μόνο ένας τύπος εσωτερικής απάτης που μπορεί να έχει σημαντικό αντίκτυπο στις οικονομικές καταστάσεις, αλλά και παράνομη πράξη. Οι ρυθμιστικές αρχές ελέγχου πρέπει να παρέχουν καθοδήγηση στους εξωτερικούς ελεγκτές σχετικά με τον τρόπο αξιολόγησης και αντιμετώπισης του κινδύνου διαφθοράς. Παραδείγματα λαθών που οφείλονται σε διαφθορά και παράνομες πράξεις που θα μπορούσαν να έχουν σημαντική επίπτωση στις οικονομικές καταστάσεις πρέπει επίσης να παρέχονται.

Οι εξωτερικοί ελεγκτές εξακολουθούν να χρειάζονται καθοδήγηση σχετικά με τον τρόπο αντιμετώπισης σε περιπτώσεις όπου η διοίκηση ή οι υπεύθυνοι διακυβέρνησης αγνοούν επανειλημμένα τις παρατυπίες ή τις αδυναμίες του συστήματος εσωτερικού ελέγχου. Τα επαναλαμβανόμενα λάθη ή οι προσπάθειες που καταβάλλει η διοίκηση για τη λήψη έγκαιρων διορθωτικών ενεργειών ενδέχεται όχι μόνο να αποτελούν ένδειξη αδύναμης παρακολούθησης, αλλά και πρόθεση εξαπάτησης.

Οι εξωτερικοί ελεγκτές πρέπει να κατανοήσουν τη φύση της διαφθοράς, τις κατηγορίες διαφθοράς και τον τρόπο με τον οποίο θα μπορούσε να αναλάβει ο καθένας. Αυτό είναι πιθανότερο να τους βοηθήσει να εντοπίσουν τις πιθανές περιπτώσεις διαφθοράς. Πρέπει επίσης να κατανοήσουν το εύρος της ευθύνης τους σε σχέση με τη διαφθορά και τον κίνδυνο να την αγνοήσουν.

Οι εξωτερικοί ελεγκτές πρέπει να γνωρίζουν τους λογαριασμούς υψηλού κινδύνου που ενδέχεται να υποδηλώνουν υψηλό κίνδυνο ευκαιριών διαφθοράς, όπως οι προμήθειες, τα

δάνεια, τα μικρά μετρητά, το κόστος των υπηρεσιών, οι εισπρακτέοι λογαριασμοί, τα δάνεια, τα έξοδα πιστωτικών καρτών και οι γνωστοποιήσεις στις οικονομικές καταστάσεις, ιδίως εκείνων που σχετίζονται με συναλλαγές με συνδεδεμένα μέρη.

Οι εξωτερικοί ελεγκτές πρέπει επίσης να γνωρίζουν τις αδυναμίες του εσωτερικού ελέγχου που θα μπορούσαν να αυξήσουν την πιθανότητα για διαφθορά. Για παράδειγμα, η έλλειψη επαρκούς διαχωρισμού των καθηκόντων, ιδίως σε τομείς όπως η προμήθεια ή το επίπεδο του διοικητικού συμβουλίου. Η εξουσία σε ένα μόνο άτομο θα μπορούσε να αυξήσει τον κίνδυνο για κατάχρηση αυτής της εξουσίας από το πρόσωπο αυτό συμμετέχοντας σε διεφθαρμένες πρακτικές για δικό του όφελος. Αν η διοίκηση καταστήσει σαφές ότι η δωροδοκία και η διαφθορά δεν θα γίνονται δεκτές και ανεκτές, τότε ο κίνδυνος διαφθοράς ενδέχεται να μειωθεί. Οπότε, μια λεπτομερής αξιολόγηση της δέσμευσης της διοίκησης για ακεραιότητα και επιμονή στις ηθικές αξίες, η διατήρηση της φιλοσοφίας της διοίκησης και του διοικητικού συμβουλίου με συμμετοχή του διευθυντή στις δραστηριότητες της οντότητας θα μπορούσε να βοηθήσει τους εξωτερικούς ελεγκτές να εκτιμήσουν τον κίνδυνο διαφθοράς.

Η επανεξέταση από τους αρμόδιους φορείς των υφιστάμενων νόμων, κανονισμών και κανόνων, συμπεριλαμβανομένης της διαδικασίας υποβολής προσφορών, καθώς και η συνέντευξη από το βασικό προσωπικό, μπορεί να βοηθήσει τους εξωτερικούς ελεγκτές να εντοπίσουν τυχόν ευκαιρίες διαφθοράς.

Οι ερευνητές έχουν επίσης να διαδραματίσουν σημαντικό ρόλο στην καταπολέμηση της διαφθοράς. Μπορούν να πραγματοποιήσουν έρευνες που θα μπορούσαν να βοηθήσουν στην ανάπτυξη κατάλληλων εκπαιδευτικών υλικών για τους εξωτερικούς ελεγκτές με σκοπό να αποκτήσουν μεγαλύτερη γνώση και εμπειρία στην κατανόηση της φύσης της διαφθοράς, συμπεριλαμβανομένων των τεχνικών ξεπλύματος χρήματος που χρησιμοποιούνται από διεφθαρμένους πολίτες.

Ο στόχος μιας μελλοντικής εργασίας θα μπορούσε να είναι η διερεύνηση των κινήτρων των διευθυντικών στελεχών να πραγματοποιούν παραποίηση των οικονομικών

αποτελεσμάτων των εταιρειών τους μέσω εξέτασης της μακροοικονομικής και της κοινωνικής πλευράς όσον αφορά τα αίτια και τις επιπτώσεις. Επίσης η εταιρική απάτη όντας ένα τόσο πολυδιάστατο θέμα, θα μπορούσε μελλοντικά να πραγματοποιηθούν συγκριτικές αναλύσεις των οικονομικών επιδόσεων των επιχειρήσεων που ανήκουν στον ίδιο κλάδο, με σκοπό να δημιουργηθεί ένα σύστημα αξιολόγησης της πιθανότητας να υφίσταται απάτη στις οικονομικές καταστάσεις, το οποίο σύστημα αξιολόγησης να λαμβάνει υπόψιν τόσο οικονομικούς παράγοντες όσο και την εταιρική διακυβέρνηση.

Επίσης, μελλοντική έρευνα θα μπορούσε να πραγματοποιηθεί στα πλαίσια της εφαρμογής των νέων λογιστικών (π.χ. IFRS9, IFRS16) και ελεγκτικών προτύπων (πχ. αλλαγή ελεγκτικής εταιρείας μετά το πέρας της 5ετίας) τα οποία έχουν ως σκοπό να διευρύνουν την διαφάνεια των οικονομικών καταστάσεων και να μειώσουν την μεροληψία (λόγω οικειότητας) από τη μεριά του ελεγκτή. Συγκεκριμένα, θα μπορούσε να εξεταστεί εάν μετά από την ωρίμανση της εφαρμογής των ανωτέρων προτύπων (σε εύλογο δηλαδή διάστημα) τα φαινόμενα απάτης έχουν μειωθεί.

ΒΙΒΛΙΟΓΡΑΦΙΑ

Ελληνική Βιβλιογραφία

- Αληφαντής, Γ. (2009), Λογιστικές Εργασίες Τέλους Χρήσεως, Εκδόσεις Πάμισος, Αθήνα.
- Αληφαντής, Γ. (2011), Ελεγκτική, Εκδόσεις Πάμισος, Αθήνα.
- Αντώνης Α. Παππάς. 1999. Εισαγωγή στην Ελεγκτική, Εκδόσεις Μπένου, Αθήνα.
- Βας. Ι. Λουμιώτης. 2009. Πρακτικά Θέματα Εφαρμοσμένης ελεγκτικής των Επιχειρήσεων, Εκδόσεις Σώματος Ορκωτών Λογιστών, Αθήνα.
- Βασίλειος Ι. Λουμιώτης και Βασίλειος Ν. Τζίφας. 2012. Βασικές οδηγίες εφαρμογής Διεθνών Προτύπων Ελέγχου (ΔΠΕ), Εκδόσεις Σώματος Ορκωτών Λογιστών, Αθήνα.
- Κωνσταντίνος Καραμάνης. 2008. Σύγχρονη Ελεγκτική - Θεωρία και Πρακτική σύμφωνα με τα Διεθνή Ελεγκτικά Πρότυπα, Εκδόσεις Οικονομικό Πανεπιστήμιο Αθηνών, Αθήνα.
- Μπαμπινιώτης, Γ. (2002). Λεξικό της ελληνικής γλώσσας.
- Παπαδάτου, Θ. (2001). Εσωτερικός και εξωτερικός έλεγχος ανωνύμων εταιριών, εκδόσεις Σακκουλά, Θεσσαλονίκη.
- Παπαδάτου, Θ. (2005). Εσωτερικός και εξωτερικός έλεγχος ανωνύμων εταιρειών, Β., εκδόσεις Σακούλας, Αθήνα – Θεσσαλονίκη
- Φλιτούρης, Α. (2007). Εσωτερικός και εξωτερικός έλεγχος, Θεσσαλονίκη

Ξένη Βιβλιογραφία

- A. Tsagkanos, Paraconstantinou, P., & C. Siriopoulos, (2013), How bureaucracy & corruption affect economic growth & convergence in the European Union—The case of Greece. *Bureaucracy & Corruption* 39 (9): 837–847.
- A. Riahi-Belkaoui & Picur, R. D. (2006), The impact of bureaucracy, corruption, & tax compliance. *Review of Accounting & Finance* 5 (2)
- Public Company Accounting Oversight Board (PCAOB). (2002), *Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*. AU Section 316. Available at: <http://pcaobus.org/Standards/Auditing/pages/au316.aspx>

Uadiale&Adeyemi S., (2011) An empirical investigation of the audit expectation gap in Nigeria.

Alabede, (2012), The role, compromise & problems of the external auditor in corporate governance.

R. Malagueno, Albrecht, C., D. Holland, & M. Sanders,(2012)),*Fraud Examiners Manual*. Austin, TX: The Association of Certified Fraud Examiners.A cross-country perspective on professional oversight, education standards & countries' perceived level of corruption.

Association of Certified Fraud Examiners (ACFE),(2012)

Auditing Standards Board (ASB),(2002),*Consideration of Fraud in a Financial Statement Audit*. Statement on Auditing Standard 99. Available at: <http://www.aicpa.org/research/standards/auditattest/pages/sas.aspx>

Auditing Standards Board (ASB),(1989),*Illegal Acts by Clients*. Statement on Auditing Standard 54.<http://www.aicpa.org/research/standards/auditattest/pages/sas.aspx>

B., N., J. Smith, R. White, & C. Zutter,(2013)*Greased Wheels Or Just Greased Palms: Political Corruption & Firm Value*.

Cooper, K., & I. Fargher,(2011), Accounting for corruption: Abuse of rank and privilege. *Critical Perspectives on Accounting Conference*: 1–34. Available at: <http://ro.uow.edu.au/commpapers/2159/>

Financial Accounting Standards Board (FASB),(1980)*Qualitative Characteristics of Accounting Information*. Statement of Financial Accounting Concepts 2. Norwalk, CT: FASB.

Freckleton, M., A. Wright, & R. Craigwell,(2011), Economic growth, foreign direct investment, & corruption in developed & developing countries. *Economic Growth, FDI, & Corruption* 39 (6): 639–652.

Grove, C. (2005),*Introduction to the GLOBE Research Project on Leadership Worldwide*. Available at: <http://www.grovewell.com/pub-GLOBE-intro.html>[Google Scholar]

Institute of Internal Auditors (IIA),(2014),*Auditing Anti-Bribery & Anti-Corruption Programs*.

International Auditing & Assurance Standards Board (IAASB)|,(2007)*Overall Objective of the*

Independent Auditor & the Conduct of an Audit in accordance with International Standards on Auditing. International Standard on Auditing 200. Available at: <http://www.ifac.org/system/files/downloads/a008-2010-iaasb-handbook-isa-200.pdf>

International Auditing & Assurance Standards Board (IAASB), (2009), *The Auditor's Responsibilities Relating to Fraud in an Audit of Financial Statements.* International Standard on Auditing 240. Available at: <http://www.ifac.org/system/files/downloads/a012-2010-iaasb-handbook-isa-240.pdf>

International Auditing & Assurance Standards Board (IAASB), (2009b), *Consideration of Laws & Regulations in an Audit of Financial Statements.* International Standards on Auditing 250. Available at: <http://www.ifac.org/system/files/downloads/a013-2010-iaasb-handbook-isa-250.pdf>

Khan, M. 2006. *Role of Audit in Fighting Corruption.* Paper delivered at conference on Ethics, Integrity, & Accountability in the Public Sector: Re-Building Public Trust in Government through the Implementation of the UN Convention against Corruption, Available at: <http://unpan1.un.org/intradoc/groups/public/documents/UN/UNPAN025122.pdf>

Kimbro, M. 2002. A cross-country empirical investigation of corruption & its relationship to economic, cultural, & monitoring institutions: An examination of the role of accounting & financial statements quality. *Journal of Accounting, Auditing, & Finance* 17 (4): 325–350.

Kimuyu, P., (2007), Corruption, firm growth & export propensity in Kenya. *International Journal of Social Economics*

Kim K. Jeppesen. 2018 The role of auditing in the fight against corruption. *The British Accounting.*

Lambsdorff, J. (2003), How corruption affects persistent capital flows. *Economics of Governance*

Lamoreaux, P., P. Michas, & W. Schultz. (2015), Do accounting & audit quality affect World Bank lending? *The Accounting Review* 90 (2): 703–738.

- Muhammad Nurul Houqe, Tony van Zijl, A. K. M. Waresul Karim & Andrew Mahoney. (2019) What is the impact of corruption on audit fees? *Public Money & Management* 39:2, 123-131
- N. Ohonba, Modugu, P. K. & F. Izedonmi. (2012), Challenges of auditors & audit reporting in a corrupt environment. *Research Journal of Finance & Accounting* 3 (5): 77–82.
- Nassauer, S. (2015), *Wall Street Journal* (May 25).
- Pacini, C., H. Rogers., & J. Swingen, (2002), The OECD convention & bribery in international business transactions: Implications for auditors. *Managerial Auditing Journal* 17 (4): 205–215.
- Securities & Exchange Commission (SEC), (2008), *Securities & Exchange Commission v. Siemens Aktiengesellschaft*. Litigation Release No. 20829. Available at: <https://www.sec.gov/litigation/litreleases/2008/lr20829.htm>
- N. Bontis & Seleim A., (2009), The relationship between culture & corruption: A cross-national study. *Culture & Corruption Journal of Intellectual Capital* 10(1): 166–184.
- Smith, P. 2015. *Petrobras Corruption Scandal Combines Procurement Issues & Politics*.
- U.K. Legislature, (2010) Bribery Act 2010. Available at: <http://www.legislation.gov.uk/ukpga/2010/23/contents>
- Transparency International. (2012), *Corruption Perception Index*. Available at: <http://cpi.transparency.org/cpi2012/results/>
- Uecker, W., A. Brief, & Kinney, W. Jr. (1981) Perception of the internal & external auditor as a deterrent to corporate irregularities. *The Accounting Review* 56(3): 465–478.
- Vona, L. (2008), *Fraud Risk Assessment: Building a Fraud Audit Program*. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.
- Wells, T. J. (2011), *Corporate Fraud Handbook: Prevention & Detection*. 3rd edition. Hoboken, NJ: John Wiley & Sons, Inc.